

טבת תשנ"ו - דצמבר 1995

ספרות ילדים ונוער

שנת העשרים ושתיים

חוברת ב' (86)

משרד החינוך והתרבות, המזכירות הפדגוגית, המדור לספרות ילדים
קרן ספריות לילדי ישראל מיסודה של רחל ינאית בן-צבי

המערכת: גרשון ברגסון (עורך), ד"ר מירי ברוך (יועץ מדעי), נחמה בן אליהו
ד"ר אסתר טרסי-גיא, אביבה לוי, עדה קרן, דליה שטיין
מזכירת המערכת: חיה מטבייב

כל הזכויות שמורות

בהוצאת משרד החינוך והתרבות, המדור לספרות ילדים, ירושלים,
רח' דבורה הנביאה, בנין לב-דם טל' 02-293801/2

ISSN 0334 - 276 X

87 / 197
כ"ב
תש"ו

25 שנה לפרס זאב

פרס זאב לטנת תשנ"ו

טקס חלוקת פרס זאב התקיים ביום ה' כ"ג בחשוון 16.11.95, בבית אריאלה בת"א. נכחו בטקס: מקבלי הפרס: הגב' נחמה רהב, הגב' חוה חבושי, ומר אברהם קנטור. חבר השופטים: גרשון ברגסון, ד"ר לאה חובב ודוד פאיאנס וכן מנכ"ל משרד החינוך התרבות והספורט ד"ר שמשון שושני, הגב' נורית דאבוש, דוברת האגודה למען החייל, אלי נצר (נציג המולי"ס), הגב' אורה נבנצאל, מנהלת מחלקת הספריות בבית אריאלה וקהל המוזמנים.

הספריות בבית אריאלה וקהל המוזמנים.

בחלק האמנותי הופיעו תלמידות ביה"ס ע"ש תלמה ילין בגבעתיים: שני ברט ועינב ירדן, שהנעימו בנגינתם.

הנחה את הטקס: מר גרשון ברגסון. בפתיחת דבריו ציין מר ברגסון את שנת יובל ה-25 לפרס זאב, וקרא את השיר "היורה", מאת אהרון זאב.

הד"ר שמשון שושני, מנכ"ל משרד החינוך התרבות והספורט,

הביע בדבריו הערכה למר גרשון ברגסון על דבקותו במשימה - הקפדה על קיומו של הטקס והדאגה לתת לו צביון מיוחד וכן על דאגתו להפצת ספרות הילדים במערכת, במסידות עצומה. כמו כן ברך את הזוכים בפרס זאב בשנה ה-25.

ספרי"ח

המכללה לחינוך
ע"ש דוד ילין

ירושלים

והוסיף: מעט מאוד הם הפרסים המחולקים בדבקות כפרס ע"ש אהרון זאב, שמות הזוכים בפרס זאב הוותיק מפארים את ספרות הילדים בארץ.

אנחנו מייחסים חשיבות רבה לנושא ספרות הילדים, יש כאן עניין רעיוני תפיסתי, אנחנו חושבים שאם המערכת רוצה לחזק את הצד הריגושי, היא חייבת לשים דגש מיוחד על קריאת הספר, קריאת ספרות ילדים. נעשות פעולות רבות במערכת, בשנה האחרונה נעשים מבצעים גם בספריות, יש תחושה שהקריאה וההתעניינות בספרות הילדים, לא פחתה.

אני מאהל לכולנו המשך פורה, ייכתבו ספרי ילדים מכל הסוגים, מספר הקוראים ילך ויגדל וכל העושים במלאכה הזו, יראו ברכה בעמלם ותודה רבה למארגנים.

הגבי אורה נבצאל פנהלת מחלקת הספריות בבית אריאלה:

ברצוני לברך אתכם בברכת ברוכים הבאים לטקס חלוקת פרס זאב. זאב, מחנך, איש צבא, משורר, האדם שהעשיר את ספרות הילדים שהייתה בימי ילדותי,

מאוד דלילה, זאב, ששיריו וספוריו העניקו לנו, הילדים, חוויית קריאה של צבעים ונופים של ארץ ישראל, שירים וסיפורים שדברו אל נפשנו ופרטו על נימי לבנו. שלושה ספרים זוכים השנה בפרס הנכבד הזה, אחד נובע מן הרגש, השני פרי דמיון והשלישי צומח מן הזכרונות.

שלושתם מדברים אל הנפש ופורטים על נימי הלב, בשם הקוראים הצעירים הבאים בשערי הבית הזה, ובשם הספרנים, ברצוני לברך את שלושת הסופרים מקבלי הפרס, ברכת יישר כח, שלושתכם מצטרפים היום לשורה ארוכה של סופרים המקבלים את הפרס, כבר מאז 25 שנים. זהו יום מרגש עבורכם יום בו אתם זוכים להכרה והערכה של יצירתכם, יום שבו אתם מעשירים את מדף הספרים העברי ביצירותיכם, בשם עמיתי הספרנים הרשו לי לציין, כי בכל יום כשילד או ילדה או נערה נגשים אל מדף הספרים והם נוטלים את הספר שכתבתם והם קוראים אותו, חווים אותו, מחייכים או מזילים דמעה - אנחנו הספרנים מרגישים כי אז אתם הסופרים מקבלים את הפרס הראוי והאמיתי, ואתם מקבלים אותו בכל פעם מחדש. בשם עובדי הבית הזה נאחל לכם המשך פורה של עבודתכם הספרותית, ואנא המשיכו להעשיר את ענף הספרים להנאתנו ולהנאת ילדנו, תודה.

הגבי נורית דאבוש

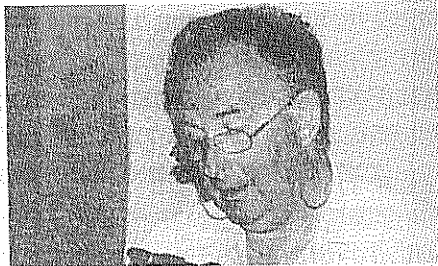
דוברת האגודה למען החייל:

אני רוצה לדבר מנקודת ראות אחרת, מעבר לראייה של סופרי ילדים. בעת שהחברה הישראלית מתלבטת בשאלות של ערכים ומי מקרין אותם ומתי, נדמה לי שהאיש הזה, זאב, סימל את הערכים שאנחנו צריכים להקנות לילדים שלנו, אבל גם כשהם בוגרים אנחנו צריכים להקנות להם ערכים, כחיילים, זאב. אהרון לקח את אותם ערכים והפך אותם למציאות, כיושב ראש האגודה למען החייל, נדמה לי שהאגודה, מציינת יותר מכל דבר אחר ערכים אחרים של החברה הישראלית. משהו שאנחנו גאים בו ונהיה גאים בו גם בעתיד.

חשוב שתכתבו ספרי ילדים, חשוב שהאגודה למען החייל תמשיך לתמוך במפעל הזה ואולי נהיה חברה טובה יותר בעתיד.

ער אל נצר (נציג המו"לים):

אני מודה על הזכות להיות עורכו של הספר "הסרט האדום" ולשתף במערכת על הביאו לדפוס. לחברי, אנשי "מורשת" על הבחירה ועל תחושת החובה והשליחות, לא לתת לשכוח, ואני מברך מקרב לב את חוה חבושי, אברהם קנטור ידידי, הם כלה וחתן לפרס זאב, ואת שופטי הפרס על טעמם ותודה למעניקי הפרס.

כתוב בקוהלות: בני היזהר מעשות ספרים הרבה. אבל אין מגבלה לעשות ספרים טובים ויפים, הפרס יינתן לכלות ולחתן, והפרס האמיתי יהיה הפרס של הקוראים הצעירים.

נימוקי השופטים לעתן "פרס זאב" לשנת תשנ"ו לחיה חבושי על ספרה: "אסור לבזבז שקיעות".

יושבים: דוד פאיאנס, ד"ר שמשון שושני, גרשון ברגסון, ד"ר לאה חובב

ועדת השופטים לחלוקת "פרס זאב" לספרות ילדים לשנת תשנ"ו, החליטה פה אחד להעניק את "פרס זאב" לשנת תשנ"ו לסופרת חיה חבושי על ספרה "אסור לבזבז שקיעות".

בספר זה מציגה המחברת את עולמו הכואב של נער בגיל ההתבגרות, המנסה לפענח ולהבין את פשר התרחקותה של אמו ממנו, את עולמם המסוכסך של הוריו, ואת הקרע שבין אמו וסבו. קו מחבר מתוח בין שלושה דורות, שביניהם קשרי נפש אמיצים אך סמויים, כשמלבר קיים נתק והתנגשויות. בעלילה זו משתקפת אמת של החיים והמציאות, המרתקת את הקורא ופורשת לפניו את נפשן של הדמויות.

הספר כתוב בצורה אמנותית ומעניינת. מיקי, הנער הדובר בספר, מספר את הקורות אודות ואת משפחתו בדרך של הארה לאחור, וכאילו באמצעות "זרם התודעה": מידי פעם מבזיק הזיכרון האסוציאטיבי ומעלה לפני הקורא מאורע או סיטואציה מן העבר. הבאים לשפוך אור על תחושתו ומצבו של הדובר בהווה. כך נודע לקורא שהאב, קצין בצבא הקבע, מנוכר לבנו ולאשתו, והאם נקרעת בין חובותיה לבנה היחיד, וכעסה על אביה שנשא אשה אחר מות אמה.

חיה חבושי הפכה את הספר לתעודה אנושית שיש בה אמת פנימית. אין כאן ראייה חד-צדדית והבנה לנפשו של הנער בלבד, אלא מצויה בו גם הארה של עולם המבוגרים ההופכת אותם -- לבני אדם שניתן לקורא להזדהות עמם ולהבינם. ראייה

זו חשובה במיוחד לקורא המתבגר, המזדהה עם האשמותיו של הגיבור, כי יש בהם תרומה להבנה שבין הורים ובניהם.

הדמות החמה של הסב, המשמש לגיבור תחליף אב, מעוצבת בדרך פיוטית ואמינה. באמצעות סרגל החישוב העובר כמוטיב מרכזי ביצירה, מציצים אנו לעולמו הפנימי של פליט שואה, איש חכם וסובלני, המלמד את נכדו את אמיתות החיים, ואת ההתבוננות ביפה ובטוב האופף אותנו. דבריו: "אסור לבזבז שקיעות", שעל פיהם קבעה המחברת את שם הספר, מבטאים את האמן המתבונן בטבע ובנוי של עולמנו מתוך ראייה אופטימית של החיים שרק בעזרתה ניתן לגבור על הסבל.

"תראה איזו שקיעה, מיקי, אמר, והרגשתי איך בית-החזה שלו מתרחב, כאילו הוא מנסה לנשום לתוכו את כל הנוף שהיה באמת מיוחד באותו יום, אדום וכתום ולוהט, וכאילו שהאיר את הים מבפנים. 'תזכור, מיקי, 'אסור לבזבז שקיעות'. אחר כך השתתק" (עמ' 69).

על עוצמת האמת הפנימית, הרגישות לנפשות הפועלות, העלילה המרתקת, הכתיבה האופטימית. והתיאור הפיזי שבספרה, החלטנו להעניק לחוה חבושי את הפרס.

ובאנו על החתום

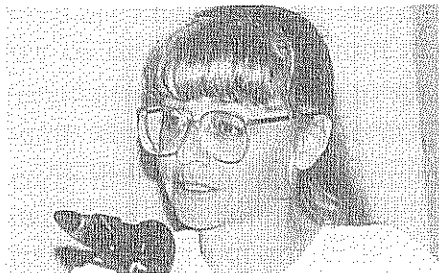
דוד פאיאנס

ד"ר לאה חובב

גרשון ברגסון

דבר עקבלת הפרס חוה חבושי

את הדברים האלה התחלתי לכתוב לפני המון המון זמן, באיזה שהוא עידן אחר של תום, כלומר לפני שנורו אותן שלוש היריות, שאחריהן כבר שום דבר לא יחזור להיות כמו לפני, ואי אפשר לנסות להגיד ש"זה לא קשור" או "לא שייך" כי

הכל קשור, והכל שייך. תילי תילים של מלים נאמרו מאז אותן שלוש היריות, אלא שלמלים, מאז היריות יש הדהוד שונה. הן מתסכלות במוגבלותן, עד שלפעמים נדמה לי שרק לשתיקה יש, אולי, את הכוח לבטא את עומק העזווע. בכל זאת אנסה לומר כמה דברים.

כשקיבלתי את ההודעה הטלפונית בדבר הזכייה בפרס זאב, הייתי באופן טבעי, נרגשת מאד ושמחה, אבל בעיקר הייתי מופתעת.

הייתי מופתעת לא משום שלא האמנתי באיכות הספר שזיכה אותי בפרס. עם כל

הצניעות, ידעתי ש"אסור לבזבז שקיעות" הוא ספר טוב. ההפתעה נבעה משום החיבור בין "פרס זאב" שניתן מטעם משרד החינוך, ושאני רואה בו קבלה ואישור של המימסד - ומה יכול להחשב יותר ממסד משרד החינוך? - לספר שהוא הייתי אומרת, יש בו אלמנטים קונטרורסלים.

נושא הספר כשלעצמו - חיי משפחה עם מערכת יחסים מורכבת ובעייתית הרחוקה מהאידיאל. יש בספר חשיפה של סיטואציות ואירועים שאינם מקובלים בנוף ספרות הילדים והנוער; מסרים חינוכיים, שירים או עקיפים, הנחשבים, ואולי בצדק, לחיוניים בספרות ילדים ונוער - גם מקומם נפקד (או כמעט נפקד) בספרי.

ובאשר לצורה, לדרך הכתיבה, גם כאן יש חריגות מהנורמה. בעוד הדרך המקובלת בתחום הכתיבה לילדים היא דרך של כתיבה בהירה, ברורה, מובנת וחד משמעית, הרי בספר שלי יש ערפול וטשטוש מכוונים. העלילה נקטעת בפלשבקים רבים ושזורה אסוציאציות. הסיפור דורש עבודת פענוח. בעת ובעונה אחת הוא גם דחוס וגם מכיל חללים התובעים את שיתוף הקורא במילויים. הדברים אינם חד משמעיים ולמעשה ניתנים לפרשנות על פי מבנה עולמו של הקורא, בשלותו ונסיגתו חיו.

ואם, למרות כל הדברים הללו הספר הזה התקבל בחום וזכה לעידוד כל כך מרגש, מצד מי שדימיתי, וכאן אני מכה על חטא, כמעוז של שמרנות, לא נותר לי אלא להביע את התפעלותי הכנה ולהודות על הפרס.

אני מודה על הפרס ועוד יותר אני מודה, על המסר שמועבר באמצעותו. המסר שאני יכולה להמשיך לכתוב בלי לחשוש מחריגה מהמקובל, לכתוב על נושאים המעסיקים אותי ובאופן הנראה לי נכון; לא להכנע לקונבנציות ולתכתיבים מסחריים; לסמוך על הקול הפנימי שלי, לכתוב באופן חופשי.

זאת הזדמנות גם להודות לכל מי שהיה מעורב בהפקת הספר - בעיקר לעורך שלי יחיעם פדן שמקריאה ראשונה של כתב היד חיזק את בטחוני, היה קשוב וסבלני וידע לא להתעקש אלא במקומות הבלתי נמנעים;

לברכה אלחסיד גרומר שעיצבה את העטיפה ברגישות ובעדינות - תודה. אני מקווה, ולמעשה מאז אתמול אני כבר יודעת שהיא מאירת לי גם את הספר הבא. וכמובן תודה ענקית, ובוזה אני מסיימת, לבני משפחתי אשר טרחו והגיעו והם יושבים כאן, שמצליחים לסבול אותי גם בתקופות הקשות ביותר, ובעיקר לבן זוגי, מושי, שגם הקדשתי לו את הספר, ולשני הבנים שלי אורי ועופר שאני יודעת שלא קל להם עם אמא כותבת.

עכשיו אוכל לפצות אותם, פיצוי מה. הודות לפרס הם יקבלו מחשב חדש.

תודה רבה.

ניעוקי השופטים לעתן פרס זאב תשנ"ו לאברם קנטור על ספרו "קללת הזר המוזר"

המסר העיקרי של אגדה זו, המצטיינת במקוריותה, הוא שבכוחות מאוחדים ניתן להתגבר על כל מגבלה. וכשמתגברים על המגבלות - שוב אינן בגדר מגבלות, אלא הן נעלמות ואינן.

המירקם הסיפורי שבוחר קנטור מתרחש בסביבה המצומצמת של משפחת איכרים, המגדלת שלושה בנים ובת וחיה מעמל כפיה. בכוונה ותחילה אין באגדה זיהוי של ארץ או תקופה, שכן המסר שבבסיסה אוניברסלי, ועל כן טוב שלא יהא כפוף למסגרת של זמן ומקום.

הזר המוזר, המופיע פעם אחת ומטיל את קללתו, הוא - למעשה - התגלמותן של תלאות החיים, המכות בבני אדם ומטילות בהם מומים. הוא אמנם נושא בשורה רעה לשלושה הבנים של האיכר, אך בצדה גם נחמה - אם ישכילו בעלי המום לאחד כוחותיהם, תוסר מעליהם קללתו.

ואכן, ברבות הימים הקללה מתגשמת, כל אחד משלושת הבנים חוזר הביתה משירותו הצבאי עם מום - האחד חרש, השני עיוור והשלישי אילם. עד מהרה לומדים שלושתם להתגבר על מומיהם. לאחד כוחותיהם ולהמשיך בשגרת יומם למרות המגבלות. שיאו של שיתוף פעולה זה הוא לכידת שלושה שודדים שפרצו את הבית בהאמינם שלא יקשה עליהם להתגבר על שלושה בעלי מום ונערה חסרת-ישע. עם לכידת השודדים ומסירתם לרשות - הוסרה הקללה והמומים נעלמו.

לכאורה, המסגרת הסיפורית מוכרת מאגדות רבות, וגם הסוף הטוב המזומן לשלושת האחים ולאחותם, הנישאת לנסיך, צפוי וידוע מראש. אבל באגדות חשובה דרך התיאור, חשוב המירקם הסיפורי, ואלה יצאו מעטו ומליבו של אברם קנטור מקוריים, מרתקים ונוגעים ללב.

בכל אחד מקטעי הסיפור הוא מעניק לקורא תחושה של אותנטיות, של קרבה אינטימית למציאות החיים הקשה והפשוטה של משפחת האיכרים, ושל הזדהות עם גיבוריו. הוא אינו מעציב את הקורא בתיאור הטלת המומים, אלא מרחיק תחילה את שלושת הבנים מן הבית לצבא, ומחזיר אותם מן השירות הצבאי כשהם כבר בעלי מום. הדגש הוא על תיאור קליטתם מחדש בחיק המשפחה התומכת ואוהבת, כך שגם המום אינו נראה לקורא נורא כל כך.

אין ספק שעל אף שהסיפור נסב על קללה, מומים וצלו הרודף של הזר המוזר מרחף ברקע - ילדים שיקראו אגדה זו יוכלו לישון בשלווה, ללא חלומות

מפחידים וללא ביעותים.

והעיקר - המסר עובר מעצמו, בקלות וללא אילוצים.

על כל אלה החלטנו להעניק לאברם קנטור את "פרס זאב" לשנת תשנ"ו.

ד"ר פאיאנס

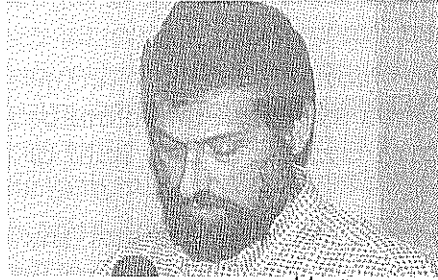
לאה חובב

גרשון ברגסון

דבר עקבל הפרס אברם קנטור

כדי לומר תמיד את הדבר הנכון ברגע הנכון, צריך לשתוק רוב הזמן, אבל הרגע הזה איננו רוב הזמן בשבילי ולכן דווקא עכשיו ברגעים המשמחים הללו אני רוצה לומר:

שהזכייה בפרס אמנם מביאה עמה כבוד וסיפוק רב, אבל צריך לזכור שאלה אינם אלא תוצר לוואי של היצירה, ויהיה זה נעים ככל שיהיה, אסור שיהיה למטרה.

הסיפור "קללת הזר המוזר", שהביא אותי למעמד המכובד הזה, לא נולד כסיפור לילדים, הוא נולד כדי לשרת מטרות של ספר אחר, שאיננו מיועד לילדים, שם מספר אותו אב לביתו.

זהו סיפור שכולו מאבק אנושי בגורל אכזר, מאבק השואב את כוחו מן הרצון העז, ומהיכולת האנושית המופלאה ליצור הידברות גם כאשר נדמה שהיא בלתי אפשרית. התואם, האחדות ושיתוף הפעולה בין האחים בסיפור מסלקים כל מכשול מדרכם.

כמה אנחנו זקוקים להידברות ולשיתוף פעולה בין אחים בימים אלה.

אני רוצה להודות לעורכות מדור ספרי הילדים בספרית פועלים שעשו אותו סיפור לספר לילדים, ולוולף בולבה, שאיריני הוסיפו לו נופך מיוחד.

זכיתי לעסוק בתחום אהוב עלי, ספרים. לזכות להערכה על כך, זוהי זכייה על זכייה, ועל כך נתונה תודתי לשופטים שבבחירתם הטעימוני מן הטעם הערב הזה רוב תודות.

ניעוקי השופטים לעתן "פרס זאב" תשנ"ו לנחמה רהב על ספרה "הסרט האדום"

נחמה רהב כתבה עשרה סיפורים שנושאים גטו וילנה ותוכנם "האור בתוך החושך" אשר מלווה אנשים רבים בנתיב האהבה והרעות.

יש בסיפוריה תיאורים מעטים מלפני פרוץ מלחמת העולם השנייה, אך בעיקר מתארת היא את הווי החיים בגטו, על רקע האכזריות של הנאצים.

היא חודרת לעומקה של נפש הילד, ערב המלחמה, ומתארת את הוויכוחים אם תפרוץ מלחמה או לא, המתנהלים גם בין הילדים, בסיפור הנמסר מפי הילדה הגיבורה בגוף ראשון אנו קוראים: "למען האמת, נורא רציתי שתהיה מלחמה". אבא שלה סיפר "על השבי, על הבריחה. כל כך הרבה סיפורים מעניינים ויפים. אם תפרוץ מלחמה גם אני אוכל לספר על..."

אך פתאום צוללים המטוסים, פצצות ניתכות סביב סביב והילדה חוזרת בה מרצונה להיקלע למלחמה: "די, לא רציתי יותר מלחמה".

במלים מעטות משרטטת רהב חוויות של צעירים - החל מהתרגשות של טיול ושיוט על נהר ויליה, דרך הוויכוחים בין המבוגרים - שאחדים מהם היו בטוחים שלא תהיה מלחמה. כי לפולין "יש חוזה עם אנגליה, שמיד תבוא לעזרתה" וחטל מלחמה". וכלה בהווי החיים בגטו לאחר הכיבוש הנאצי. כך, למשל, בתיאורה את התורים בגטו, היא מספרת כיצד עומדת הילדה ברחוב לקבל תלושי לחם, מרגינה וריבה. והקור חודר לעצמותיה. פתאום קופץ עליה כלב קטן ושחור והילדה מחלקת את לחמה עם הכלב... כעבור מספר ימים פירסמה המשטרה היהודית, בפקודת הגרמנים, שאסור להחזיק כלבים בגטו.

הילדה ניסתה להחביא את הכלב בעליית הגג, אך שוטר דאה זאת ודרש את הכלב.

הילדה סירבה, אך השוטר שיכנע אותה למסור לו את כלבה בנימוק שיתן את הכלב לבית פולני טוב: שם יהיה לו טוב, יקבל אוכל. "בגטו הוא ממילא ימות ברעב".

בתיאור זה מדגישה נחמה רהב את טיב היחס בגטו לבני אנוש ולבעלי-חיים.

היא שמה בפי השוטר את הראייה הריאליסטית של העתיד הצפוי לכולנו "הם ימותו ברעב", אם לא יישמדו בתנורי שריפה, או בכלי משחית אחרים. מהו יתרון בני אנוש על הכלב בסיטואציה זו?

בסיפוריה "מעשה בסנדוויץ". מתואר ארגון בי"ס בגטו. הילדים סחבו שולחנות

וכסאות. כדי לרהט את הכיתה.

גם המספרת השתתפה בארגון המוסד, וערגה להיות תלמידה.

כששבה הביתה, סיפרה שמתארגן בי"ס וכדאי לאחותה הצעירה ללמוד שם. על עצמה לא העזה לדבר, אך כשגילתה שגם היא רוצה ללמוד, נזפה בה אחותה פערלה, "את יכולה לצאת לעבודה, מה תאכלי אם אמא לא תוכל להביא את מזוננו?"

- "אז אני לא אוכל" - ענתה.

בזה הוויכוח נגמר והילדה לא אכלה, וכעבור ימים התעלפה בכיתה. אחדים מן הילדים הביאו עימם סנדוויצים ואכלו אותם בהפסקות.

הילדה המספרת תקעה ראש בספר. כדי להשכיח את הרעב.

אך הילדים האחרים שהוזכרו בנתיב האהבה והרעות. לא השכיחו מלבם את ההתעלפות ומדי יום מצאה המספרת במגירתה משהו עטוף בנייר, זה היה סנדוויץ. הסיפור מסתיים במלים: "מאז עברו שנים הרבה ימי הולדת, שבהם זכיתי להרבה מתנות, אך עד היום המתנה הכי יפה נשארה אותו סנדוויץ בביה"ס בגיטו".

רהב ממשיכה לתאר את הגיטו, מן ההיבט האופטימי ותיאור מעשי הצלה. אם דרך אביזר כלשהו, כגון "הסולם שהציל", סרט אדום". אם ע"י התארגנות הנערים. ובעיקר בתיאור ידיות, רעות, מסירות בין אדם לזולתו, על-אף התנאים הקשים שבהם חיו ונאבקו על קיומם. על כל אלה החלטנו פה אחד להעניק לנחמה רהב פרס זאב לתשנ"ו.

דוד פאיאנס

ד"ר לאה חובב

גרשון ברגסון

דבר עקבלת הפרס - נחמה רהב

איני רגילה למעמד זה. הכבוד שאתם חולקים לי גורם לי להתרגשות, שמחה ואפילו קצת פחד. תודה לחבר השופטים על הדברים שאמר המרצה. כל חיי אני מספרת סיפורים, גם כותבת, אבל מעולם לא חשבתי שהדברים ראויים לראות אור. להיות מוגשים לקורא בפרט לקורא הצעיר. אני רוחשת

הרבה כבוד למלה הכתובה: הרבה כבוד לספר, להגות, לרעיון. הספרים הם הידידים הטובים ביותר שלי. הספר הזה נולד מתוך סיפור חיים נודע, בעיר הרחוקה והקרה וילנה שהיתה פעם העיר שלי. בוילנה בה זכיתי לימים של חסד ולימים של אימה. את הסיפור מאחורי הספר כתבתי לפני עשר שנים והוא שמור אצלי במגירה. סיפור, בו אני ילדה בת 14, ראיתי את האדם בכל שפלותו האיזומה. הסיפור שלי בא מתוך החוויה הכי איזומה שהכחידה את משפחתי ואת עמי. בו האדם הגיע לשיא האכזריות והרוע הבלתי נסלח. שם בסימטאות גטו וילנה, חוויתי את מלוא האימה, של אובדן של בדידות נוראה ושל יתמות. אבל שם באותן הסמטאות בגטו חוויתי את גדל נפש האדם. הפנמתי את היפה ביותר שיש באדם. שם בין גדרות בית - הספר ומועדון הנוער, ספגתי את הטוב שבאדם, את הנעלה ואת החברות, הרעות, את מסירות הנפש והאחריות על גורל העם והאדם. האם בשני הקטבים נגזר עלי לחיות ולהסתכל בעיניים פקוחות? גם היום, היפה והמכוער הנעלה והנורא - מתרחשים לנגד עינינו, אינני יכולה להשתחרר מהזעזוע העמוק הפוקד את כולנו. יד זדונית של יהודי, רצחה את האדם אשר לחם למען הארץ הזאת, להבטיח לנו, לבנינו ולנכדינו חיים של כבוד בטחון ושלוש. ידיים אלה הלבישו את יצחק רבין במדים של קלגסים נאציים. מה הם יודעים על קלגסים אלה? שם בוילנה בכיכר ורוסה אני עברתי בין שתי שורות של קלגסים נאציים כשיד אימי דוחפת אותי לחיים, ועל ראשי הסרט האדום. מה הם יודעים על לחיות שם ולשמור על צלם האדם? את היד הזו של אמי, אני חשה עד היום על כתפי. זאת היד שצוותה עלי לחיות חיים של טעם. ולא תמיד קל לחוש את היד הזאת. לפעמים זה מכביד ומתסכל. אני אדם פשוט לא עשיתי דברים גדולים כל חיי אני עובדת בחינוך עם ילדים ונוער. האם זה מקרה? כל חיי סיפורי סיפורים וניסיתי לזרוע זרעים. אני יודעת את מגבלות האדם ואת מגבלותי של, שזרעים לעיתים מצמיחים קוצים ודרדרים. אבל צומחים מהם פרחים, שאותם אני מנסה לטפח. גם אני הייתי זקוקה ל - 50 שנה כדי שאוכל לשבת מול ילדים צעירים להביט בעיניהם לחוש את פעימות ליבם. לספר ולשוחח להיות מודעת לחרדות ולפחדים. הייתי זקוקה ל - 50 שנה כדי שאוכל לכתוב את הדברים במינוח הנכון. בגובה העיניים של הילד. סיפור בו היפה והמכוער זועקים מכל שורה. הסיפורים לא נכתבו בקלות. ואולי לא היו מתפרסמים כלל. לולא התמיכה הגדולה שקיבלתי מבעלי מבנותי ענת, רחל ותמר. לאחר שקראו אמרו: אמא! אל תשאירי זאת במגירה. הסיפורים לא היו רואים אור לולא עליזה בדמור היושבת איתנו כאן, חברתי לעבודה בבית לוחמי הגיטאות. שהיתה מאיצה בי שאכתוב ייתכן והסיפורים לא היו רואים אור לולא ראיתי את נכדתי נגה, השומעת סיפורי ומעיפה מבט משתאה לסבתא אותה היא מכירה

בחיי יום יום. אני מודה לכל אלה שעשו במלאכה למען הוצאת הספר למד
רפופודט, ליעקב גוטרמן לצבי זמיר, לאלי נצר, לחברי במועצת ולחברי בית
לוחמי - הגיטאות שלוו את הספר בסבלנות ובשמחה כשהספר יצא לאור. אני
מודה גם לכל אלה שעזרו לי מבהינה כספית קרן חבצלת, קרן עמוס, הקרן ע"ש
יצחק גרינבאום ולחברי בקיבוץ יחיעם, למשרד החינוך, לאגודה למען החייל על
הטכס המרגש והאכסניה הנהדרת בבית אריאלה. ולשופטים ד"ר לאה חובב,
גרשון ברגסון, ודוד פיאנס, על הכבוד הרב שהענקתם לי על סיפרי הקטן "הסרט
האדום" שראוי אולי היה לפרס ע"ש המשורר הגדול זאב שדורות של ילדים גדלו
על שיריו.

הקהל בטקס

ד"ר שלמה הרצל ז"ל

זה עתה הגיעה אלי הבשורה המרה על מות שלמה ז"ל. ואני - כואבת כאבי העמוק על מות אישי, יוסף אבידר שאתו חלקתי 63 שנות חיים, לא יכולתי להגיע לחלוק לשלמה שאהבתי- כבוד אחרון. ונוסף לכאב והצער שבו אני נתונה, נתווסף גם הכאב על מות ידיד נה יקר.

ניסיתי לדמיין את שלמה, נח מנוחה כלשהי - וגם בדמיוני הפורה כסופרת, לא יכולתי לראותו נח: הן היה תמיד כהר געש, פורץ, מאיר בלבה את סביבתו. כל הרצאה שלו, כל מחקר, כל סיפור שסיפר, פרץ מלבו כאלו המתין שם לרגע שבו יפגוש תלמידיו והילדים שבאו לשמוע דבריו. מוקף ספרים ומחקרים, תמיד היה לי הרושם שהוא ממהר לקנות דעת עוד ועוד.

דמותו הניצבת על הבמה בפני מאות הילדים, חקוקה בזכרוני, וכל תשובה נכונה של כל ילד, היתה מעלה בת-צחוק על פניו כאלו ילדיו שלו המה.

נתינתנו כולנו, ורק נחמה אחת בליבי: לו יהי הבית המוקף דשא ירוק ומכיל בקרבו את העולם היפה של ספרות הילדים, שימשיך על ידי חבריו הנאמנים להיות מרכז הומה ושוקק קולות שוחרי דעת ואז בטוחני, שלמה יחוש זאת ויחייך אלינו חיוכו הטוב ורוחו תמשיך לרחף על מפעל חייו, אמן ואמן.

יהי זכרו ברוך

בכאב וצער

ימימה אבידר - טשרנוביץ

על ד"ר שלמה הראל ז"ל

שלמה נולד על אדמת נכר, בגרמניה, ב-18.9.48, להורים פליטי שואה. הוא הגיע לישראל בשנה לאחר מכן. מסלול חייו מילדותו עד בגרותו רצוף פעילות חברתית ואמנותית, לימודים, מחקר ויצירתיות אין-חקר.

שלמה היה תלמיד מצטיין ואדם יצירתי במיוחד. סקרנותו המדעית, יסודיותו בעבודה ומרצו והתלהבותו שלא ידעו גבול עשוהו חוקר יחודי.

גם בעבודתו החינוכית עבר שלמה מגוון-מסלולים יחודי: הוא היה מדריך-נוער בעין-גדי, מורה לקציני-צה"ל, מורה בבת"ס על-יסודיים, מרצה באוניברסיטה ובמכללות, ראש בית הספר המחוזי להשתלמויות מורים של המכללה, ראש החוג לספרות עברית במכללת בית-ברל ועוד ועוד.

בד בבד עם כל אלה יזם שלמה וניתב ביסודיות ובהצלחה את מרכז-ימימה לספרות ילדים, שהיה לביתו השני ולמפעל-חייו. במסגרת מפעלו זה השתאינו שוב ושוב למראה מסירותו, חזונו והקפדתו על כל פרט. מרצו לא ידע גבול. וכך באו לעולם שלושת ספריו, העוסקים בחקר ספרות הילדים, מאות מאמריו, ספרו לבני הנעורים ("היסעורים של איצי גבע") ועוד ועוד.

כתב-העת שבעריכתו, 'באמת?!' זכה להצלחה רבה ולהערכה מיוחדת. את הכרך התשיעי של כתב עת זה הכין שלמה לדפוס. מרכז ימימה ישקוד על הוצאתו לאור ברוחו של שלמה וכרצונו. אף את 'בארי' ערך והוציא שתי חוברות לתפארת.

קשה לסכם את מפעל-חייו של שלמה שלנו. כל שנכתב כאן אינו אלא מעט מן המעט. למראה 'בית ימימה', דפדוף בכתביו - יבין מי שלא הכיר את האיש משהו מייחודו.

בית-ימימה ועמו בית-ברל כולו אבלים על האיש. "טרם זמנו מת האיש הזה, ושירת חייו באמצע נפסקה"...

לבנו עם רעייתו לאה, שלשת ילדיו, הוריו השכולים וכל משפחתו האבלה.

ירדנה הדס

מרכז ימימה

עיון ומחקר

עיצוב מקומות ונופים בשירי עדולה*

עאת: לאה חובב

"האדם אינו אלא תבנית נוף פולדתו"
(ש. טשרניחובסקי)

עצם שמו של ספרה של עדולה, "נגלוש בהרמון נשוט בכנרת", אומר מה הם הסביבה והנוף המתוארים במרבית השירים שבספר. המשוררת מתגוררת על שפת הכנרת, וחותרת המקום טובע על השירים באורח בולט מאוד. חוויות הכנרת וסביבותיה הם נושא מרכזי בשירים רבים. כשליש מן השירים בקירוב, הם ביטוי חוויות של ביקורים בהרמון, ועל כן מצויים בהם תיאורים של מקומות בגליל העליון וברמת הגולן.

השירים שבספר זה הם ברובם המכריע שירים ליריים-תיאוריים. התמונות שולטות בהם במובהק, והרגש מתלווה למראה העיניים. ההתבוננות בנוף דומה להתבוננות של צייר-אומן, הרואה תמונה בכללותה ופרטי-פרטיה גם יחד. הפרטים מצטרפים לשלמות הרמונית של צבעים ואובייקטים שבשטח הנראה: עשרות בעלי-חיים מתוארים ונזכרים בשמם, בצד צמחים שונים. אל התמונה מצטרפים גם שאר החושים, ונוצרת סימפוזיה של קולות ומראות. כגון ב"שיר האקליפטוס" (עמ' 21).

מי זה עף על פני הפנים, אמנונים קטנים ללכד?

זו צפור בצבע זָבֵרָה! מהו שמה? פרפור עקר.

מי ממתין על הענף, מתבונן לו כְּהוֹזָה?

זו צפור בצבע תְּכֵלֶת! מהו שמה? לִבְן סֵזָה.

מי ראה אותנו כאן, ומיָד בָּרַח הַרְחֵק?

זה השחף הצחור, זה השחף הצוחק.

מה זמזום בראש העץ? מה זמזום ומה צִפְצוּף?

הדבורים הן, חביבי, הדבורים אוספות פה צוף.

מי ראשו בעננים, ורגלו בתוך הפנים?

אקליפטוס ענקי שמתזיק את השמים!

* עדולה. נגלוש בהרמון נשוט בכנרת. הוצאת הקיבוץ המאוחד, 1994. אירוס: טניה רויטמן. 69 עמודים.

השיר בנוי שאלות ותשובות, בבתים בני שני טורים. בכל בית תמונה שונה שבמרכזה דמות מיוחדת. פתיחת הבית בשאלה מפנה את הקורא לתמונה, ואילו התשובה בטור השני מספקת את הסקרנות שנתעוררה למשמע השאלה. שמות בעלי החיים ניתנים בליווי צבעם ופועלם האופייני, ובכך קולט הקורא-השומע מידע. אולם אין לנו תחושה שלפנינו שיר דידקטי, על אף השאלות והתשובות, כי כל פרט שנוסף ממחיש את התיאור של התמונה כולה, תמונת עץ האקליפטוס הענקי הגדל במים, וענפיו רוחשים חיים. שלושה מיני צפורים ודבורים אוספות צוף. קולן מזמזם ומעשיר את התמונה ומעניק הרגשה של חיים מגוונים בחיק הטבע. האקליפטוס מואנש ותיאורו מפנה את הקורא להרים את עיניו למרום ולהורידן מטה למים כדי להקיפו. הסיום של השיר מביע את תפישת הילד והתפעלותו: העץ "מחזיק את השמים!"

לעיתים חודר לשיר היסוד הסיפורי תוך כדי תיאור התמונה. כזה הוא השיר "גשר על הירדן" (עמ' 7). עדולה שרה ברבים משיריה גם על החרקים הקטנים, ולא רק על ציפורים ודגים. בשיר זה מתחוללת עלילה קצרה שגיבוריה הם עכבישים. העלילה נדושה כביכול, טוויית קורים, אך המשוררת מחיה ומייחדת אותה בצרפה דמויות נוספות, ובבוחרה מקום כה מיוחד למעשה הטווייה:

גֶּשֶׁר עַל הַיַּרְדֵּן

על הַיַּרְדֵּן קורים - קורים	טילו להם מצד אל צד.	כַּבְּדָה הַיְיִתָּה, כַּבְּדָה כָּל - כָּד -
טוו עכבישים שְׁחֹרִים.	שִׁלְדָג כָּחַל צָעַק: "הַיַּרְדֵּן!"	הַגֶּשֶׁר לַיַּרְדֵּן צָנַח.
טוו גֶּשֶׁרֹן, טוו טוו...	וְשִׁפִּירִית אָחַת וַרְדָּה,	וּמָה עִם אֵלֶּה שֶׁעֲבָרוּ?
ואחר - כָּד עָלְיוּ עָבְרוּ.	לא שָׁמָּה לֵב וְ...!	שׁוּב גֶּשֶׁר שֶׁל קוֹרִים טוּו.
	וּלְכָדָה!	טוּו, טוּו, טוּו, טוּו...
		וְאַחֲרֵיכֶן עָלְיוּ עָבְרוּ.

בשיר ניכרת ההתבוננות הסבלנית של הדובר, הלוכדת את התמונה בהתהוותה ועימה את רגע ההתרחשות: לכידת השפירית. אך אין זו הלכידה שלה ציפו העכבישים, שהרי "תפשת מרובה לא תפשת!" עם זאת, משלבת עדולה גם את שאלת הילד המביע דאגה לעכבישים, דאגה האופיינית לילדים החוששים שלא ימצאו את דרכם בחזרה: "ומה עם אלה שעברו?" הדובר המבוגר מרגיע ומשלים את התמונה, בחזרות רבות על הפועל "טוו", שכן עלילה זו אין לה סוף. המקום, הירדן, הוא חלק מהגוף הכללי שבשירים.

מקומות רבים בסביבות הפגרת נזכרים בשמש ומשולבים בתיאורים שונים בשירים: צוק הארבל, עמק גנוסר, הר סוסיתא, יער לביא, חמת, חוף עין גב, טבריה, וכמובן הכנרת עצמה המופיעה בשירים רבים ואתה נושאי המים, הדיג והים. עצם אזכור המקומות מביא לקורא ריאליה מוכרת ומוחשית. בכמה שירים נראה שהדוברת היא המשוררת המבוגרת, ולא הילד. כגון בשיר הקצר, "קרובה לשמים" (עמ' 20), שיש בו אמירה הגותית:

קרובה לשמים

למרות שביתי על שפת הפגרת
והיא מתחת לקני הים,
אני קרובה כאן לשמים
יותר מכל המקומות בעולם!

ספק אם ילד צעיר יתפוס את הניגוד של מרחק וקרבה, כי הביטוי "קרובה לשמים" הוא מטאפורי ואין להבינו כפשוטו.

דאגת הציבור ל"מפלס" הכנרת ולצורך בגשמים, דאגה המאפיינת את המבוגרים, מעבירה המשוררת לילד הדובר בשיר, שביטויו הוא ביטוי ילדי מובהק:

אלקים, בבקשה (עמ' 22)

כל ארצי צהב לובשת,	בוא נביא את המטר!	ואם זה לא יעזר,
השן גרונה נחר.	בוא נראה לו - מטרה!	כל פחנו נאזר
הפגרת מתיבשת,	בוא נראה לו - ממטרה!	ונאמר בלחישה:
מהיכן נשתה מחר?	בוא נקרא	"אלקים, בבקשה."

למשטרה!

הצד האופייני בשיר זה כשיר לילדים הוא ההאנשה בראשיתו, הציור של הלבוש הצהוב של ארץ כביטוי ליובש, והתחושה של גרון ניחר מצמא המוענק לשדה. התמימות הילדותית בולטת יותר בבית השני, שבו קורא הדובר להביא את המטר ואפילו לקרוא למשטרה. הסיום שהוא תחינה ותפילה לאלוקים יש בו מסקנה של מבוגר מאמין המועברת לילד.

ביטוי נוסף לנושא המים בכנרת מצוי בשיר "הכנרת - מלכה!" (עמ' 23). אך בניגוד לילד הדובר בשיר "אלוקים, בבקשה", יש בשיר זה סיכום של דובר מבוגר, סיכום שיש בו אמירה והכללה עם שנינה לשונית. והרי סיום השיר:

אם מיס לה עד הגדות- וגם מי שאינו חושב
 סופרים כותבים לה אגדות. שאלקים ברום יושב,
 ואם שפתיה יבשות- פתאם עומד ומתפלל
 אומרים את שמה בחדשות. וזה עוזר, תורה לאלו!

בשני שירים אלה בולטת הפנייה לאלוקים, התחינה והתפילה לירידת הגשמים.

*

המראות והתמונות העולים לעינינו בשירי הכינרת מאפיינים את כתיבתה של עדולה במרבית שיריה. יש בהם תיאורים ריאליסטיים רבים, אך בתוכם משולבות גם תמונות דמיוניות ואפילו אגדות. המשוררת מנסחת במפורש את עירוב המציאות בדמיון: "כי בין עובדה לאגדה פה אין כל חיץ" ("ימי הקיץ", עמ' 36). עולם הדמיון נוצר בשירה בדרך כפולה: האחת- באמצעות מטאפורות, ובהן בעיקר האנשה; ואילו הדרך השנייה נוצרת על ידי שילוב אגדות. כך לדוגמא בשיר "ימי הקיץ" (ציטוט חלקי):

פגרת מתגוננת בסירות,	משתחוים
בן בנות-הים שטות ומזמרות.	אפים.
עצי תמר מוחאים להן כפים,	שחקים יפים פורשים פתאם כנפים!
ברזים שחורים	ומתושבים לבנות-הים על הכתפים.

בקטעים אלה, המערבים אובייקטים ריאליסטיים מואנשים עם דמויות דמיוניות, נוצרת תמונה שבין מציאות ואגדה. מספר אלמנטים מאפיינים את נוף הכנרת: הסירות, עצי התמר והברזים, וכמובן השחפים. המשוררת מצרפת אותם כאחד תוך זיקה הדדית והוספת פעלים מטאפורים, ואף יוצרת שנינה לשונית. מהביטוי "כפות תמרים" יוצרת המשוררת תמונה דמיונית: "עצי תמר מוחאים להן כפים". להן - ל"בנות הים", דמויות הלקוחות מהאגדה ומן המיתוסים הקדומים.

בשירים אחרים משלבת עדולה אגדות מן ההיסטוריה, כגון: הנסיכה ברניקה לבית הורדוס בשיר "ברניקה נסיכת הכנרת" (עמ' 14) ו"שיר האוהב" (עמ' 15). בשלושה שירים משלבת המשוררת את באר-מרים, שלוותה את אבותינו במדבר: "סוד" (עמ' 42), "יורם ובאר-מרים" (עמ' 43), ו"גשם יורד על-הכנרת" (עמ' 44). אגדות אלו מלוות בהסבר מפורש בתחתית העמוד, הסבר חיצוני לשירים, אך הכרחי כדי שהילד הקורא את השיר יבין במה מדובר.

כאמור, המטאפוריקה בשירי עדולה ממחישה את התמונות, אך מכניסה בהם את יסוד הדמיון הנוצר מן האבסורד שבמטאפורה. אפילו תמונה בנאלית של ירידת גשם על הכנרת, הופכת לחד פעמית הודות למטאפורות:

ספות דוקרות את פני המים/ - מחטים מן השמים! / המחטים שקופות, קרות.

מה הן תופרות? מה הן תופרות? ("גשם יורד על הכנרת", עמ' 44)

עדולה מודעת לסכנה שבהבעה פיגוראטיבית לילד הקטן התופש דברים כפשטם, ולכן היא מצרפת את הפשט עם הפיגורה. כך גם בשיר הנ"ל: תחילה היא קוראת לאובייקט בשמו - "טיפות", ורק מן הסור השני ואילך היא מכנה אותן בכינוי מטאפורי - "מחטים". אולם הפועל "דוקרות" שבטור הראשון, המתאר את פעולת הטיפות אף הוא מטאפורי, והוא מקשר בין הפשט ובין הציור הפיגוראטיבי ההולך ומתפתח ומגיע למלוא מיצויו על ידי ציון המחטים ה"תופרות", פעולה הרחוקה מן התמונה הריאליסטית. בהמשך השיר מפתחת המשוררת את האימאז', וחוזרת ומקשרת לתמונת המוצא, תוך כדי פירושים דמיוניים, שהם פירושו של ילד דובר:

המחטים רוקמות דגמה, / על המפית העצומה / והחדים מדגגים, / וזה מצחיק את הדגים!
דוגמאות נוספות לדרכה של המשוררת לפשט ולהסביר לילד מצויות בשירים נוספים, כגון: "מערות הארבל" (עמ' 16). הכותרת מפרשת אף היא את האובייקט, ובלעדיה ספק אם היה הילד מבין למה התכוונה המשוררת, אך יש בשיר גם הסבר נוסף:

זה ההר עיניו רפוא! / ככל עין לי מחבוא! / "עין" היא מעון נאה- / איש אותי שם לא יראה.
ההכרח להעזר בכותרת השיר כדי להבין על מה מדובר מצוי בשירים נוספים. שיר "מקום" עם תיאורים ריאליסטיים ודמיוניים, שרק הכותרת מפרשת לנו את מיקומם המדויק, הם השירים "חורבה בראש פינה" (עמ' 50) ו" בית בצפת" (עמ' 51) בשני השירים לא נזכר שם המקום בתוך השיר עצמו. כאן מתגלות תמונות של פנים הבית ולא נוף היצוני. בתים עזובים אלה מושכים את תשומת ליבו של הדובר ומעוררים את דמיונו.

השירים על הנסיעה לחרמון יוצרים כאילו מפה גיאוגרפית של האיזור בליווי תמונות אופייניות למפלים ולנחלים. מקומות בגליל ובגולן נזכרים לרוב: הרי נפתלי, ראש פינה, מפל הטחנה, "אשד" ו"התנור", מטולה, נחל עיון, זיתן, המשושים, היהודיה, הבניאס ובעיקר החרמון. הקורא חש שהמים הזורמים מציפים את האזור כולו!

על הרמה זורמים
זורמים הנחלים.
זורם לו נחל זייתו,
זורם המששים.

נופלים - מתגלגלים, פתאם נגמר הקרו! / נופלים מתגלגלים... אל בור גדול נפער!

(על הרמה זורמים הנחלים, עמ' 58)

עולם החרמון ניתן בשירים מבעד עיניו של הילד החווה. המים היוצרים
השתקפויות מתוארים באמצעות דיבור ישיר אל האובייקטים מפי הילד הדובר:

שלום עולם טובל במים!
הפל כפול: עצים, שמים....
הפל צלול, אך מערפל
יכל מרזב עקשו מפלו
("שלום עולם טובל במים", עמ' 62)

בשיר זה נמסר התיאור באופן עקיף, כי הדובר הפונה ישירות אל מה שרואות
עיניו נרגש מאד, ונמצא כביכול באקסטזה. לכן מרובות האנפורות החוזרות על
מלת הברכה "שלום", ומרובים סימני הקריאה. בביטוי "הכל כפול" מצביע הדובר
על ההשתקפות ועל ריבוי המים סביבותיו. עם זאת, הביטוי "שלגים שכה יפר"
איננו ביטוי אופייני לשפת הילדים, וניכר שהמשוררת משלבת כאן את שפתו
הגבוהה של המבוגר.

השיר המסיים את הספר, "הירדן" (עמ' 69) הוא שיר שיש בו שתי שכבות: האחת
- מתארת את זרימתו של הירדן ההולך ומתרחב בהדרגה, והאחרת - מלמדת את
הקורא על מהלכו של הירדן מן הצפון ועד ים המלח, ועל השינויים החלים בו
מהיותו יובל, נחל, ולבסוף נהר בתוך ימה. בשיר דימויים ותיאורים היוצרים
תמונה שלימה.

הירדן

יבול מתפתל וזחל כמו זחל,

יבול מתפתל ונופל

אל הנחל!

הנחל זורם לו, שוצף ונקמר,

הנחל זורם ונופל

לנהר!

נהר מתפתל וזורם בךמטה,

נהר מתפתל ונשפך

לימה!

בתוך הימה את מותו הוא מוצא?

לא ולא! לא ולא!

רק עובר...

יוצא.

יוצא הירדן מתוך מי הכנרת,

אל חוף ים המלח-

והדרך

נגמרת.

ראוי לציין את השימוש שעושה עדולה בטיפוגרפיה של השיר ובמבנה השורות. שבירת השורה למדרגות הולמת את התוכן, והנחל הנופל לנהר - מתבטא בשבירת הטור והורדתו מטה, שבירה הממחישה את הנפילה. גם בשיר זה אנו מוצאים את שילוב השאלה היוצרת מעין דו-שיח, ובתשובה החוזרת על מלת השלילה "לא ולא", "דו-שיח" זה שובר את הרצף המונולוגי של השיר, כשם שנשבר רצף זרימת הירדן על ידי כניסתו לכנרת, כך נוצרת בשיר הרמוניה של תוכן וצורה.

מקובץ השירים הזה בוקעת אהבתה העמוקה של המשוררת לארץ ולנופיה. את יחסה זה שלה לארץ היא שמה בשירים רבים גם בפי דובר ילד. כל אלה עוברים גם לקורא הרואה תמונות, שומע קולות ושט עם המשוררת ברחבי הכנרת והחרמון.

בִּיאַלִּיק וְאָחִי הַקָּטָן

עֲתָת: יִרְדְּנָה הַדָּס, דִּינָה דְנִיָּאֵלִי

מבוא

"לפני חדשיים מת ביאליק - כך פותח אברהם רגלסון¹ את שירו "ביאליק ואחי הקטן". למיטב ידיעתנו, זהו השיר היחיד, העוסק במותו של ביאליק², ש"מחבר" את הארוע העצוב הזה עם מותו של ילד קטן, הילד המת הוא אחיו של הדובר בשיר שלפנינו.

הדובר, החווה, אובדן אדם נערץ עליו ומוות של אח קטן ואהוב, "מקשר" את הדמויות היקרות לו, ומאחדן בשיר אֶלְגִי ונוגע ללב. "חיבור" זה מקל על הדובר בשיר את תחושת - האובדן. רגלסון יוצר "המשכיות" ויצירתיות ב"עולם הכוכבים הגדול". המוות אינו סוף-פסוק: השניים עברו לחיי נצח, שייכות הדדית ויצירה. ביאליק, שהיה ערירי בחייו, "זוכה" בילד מאומץ בעולם שאליו הגיע:

... "עַל הָאָרֶץ לֹא הָיָה לִי יֶלֶד -

הָיָה פֹה יֶלֶד שְׁלִי" -

ואלו הילד הקטן, שחייו נקפדו, "יִשְׁנַח פֶּחַד, בְּכִי וְהִי".

בדרך הטבע, נחמתו של המשורר, באמצעות ה"אני הדובר" בשיר, קשורה ביצירת שירה, שאין למוות שליטה עליה.

בשירו של רגלסון שבעה בתים בני ארבע שורות כל אחד. הם מחורזים חריזה מסורגת (ב' - ד'). השיר פותח בעבר הקרוב על אסונותיו, עובר לזמן - הווה (ביאליק כותב, האח הקטן רועד, אמא בוכה, עולם הכוכבים שותק, ביאליק אוהב) - ומסיים בזמן עתיד (ביאליק ייקח וימלל, הילד יישבח, יילמד, ושירו שייכתב בשמים יפל אל האם האבלה בשבתה בגן-פעם"

בִּיאַלִּיק וְאָחִי הַקָּטָן

לְפָנַי חֲדָשִׁים מֵת בִּיאַלִּיק,

וְלְפָנַי שְׂבוּעַת אָחִי הַקָּטָן.

אוֹמְרִים: בְּעֶפְרַת טָמֵן בִּיאַלִּיק

וּבְעֶפְרַת אָחִי וְטָמֵן.

אֲךְ אֲנִי לֹא אֶאֱמִין:

בִּיאַלִּיק בֵּין פּוֹכְכִים יוֹשֵׁב:

עַל לוח־אֹר, בְּכַתָּב שֶׁל אֹר

עֲדָן הוּא שְׁרִים כּוֹתֵב.

פתאום מי בא? אחי הקטן,
נה פּעוט וְרֵא " -
כלו רועד: "איה אַמָּא?"
ואמָּא לְמָטָה בּוֹכָה הַרְבֵּה.

שׁוֹתֵק עוֹלָם־הַפּוֹכְכִים הַגָּדוֹל
וּבְיֹאֲלִיק אוֹהֵב יְלָדִים; -
בְּזָרְעוֹתָיו יִקַּח אֶת הַפְּעוּט
וַיִּמְלֵל בְּקוֹל נְעִים:

"עַל הָאָרֶץ לֹא הָיָה לִי יֶלֶד
הִיא פֹה יֶלֶד שְׁלִי."
יִלְחָץ אֵלָיו אֲחִי הַקָּטָן,
יִשְׁכַּח פֶּחַד, בְּכִי וְהִי.

יִלְמַד מִבְּיֹאֲלִיק הַרְבֵּה סוֹדוֹת
לְמָה שָׁמֵשׁ בּוֹעֵר שְׁלֵהֶבֶת
וּמָה מַעֲבֵר לַפּוֹכְכִים,
וּמְדוּעַ יֵשׁ מַחְלָה וּמוֹת.

כְּמוֹכֵן, יִלְמַד גַּם כְּתַב שִׁירִים
וּפְעַם, בְּשִׁכְת אַמָּא בְּנָן
יִפְל בְּמוֹחָה כְּעֵלָה נוֹצֵץ
שִׁיר זְרוּק מֵאֲחִי הַקָּטָן.

בשיר זה באות לידי ביטוי כמה מתכונותיו השיריות המובהקות של המשורר אברהם רגלסון. תכונות אלה התבטאו כמובן אף - ובעיקר - בשירתו למבוגרים. ביניהן: רומאנטיקה (במובנה העמוק), תיאורי תהליכים ברבדים הסמויים מן העין, נטייה למיתולוגיה ולמיסטיקה. מצד הסגנון מציינים החוקרים את סגנונו המרוכז והמצומצם, המביע את כובד הפנים. מצד השקפת העולם, מציינים החוקרים "נטייה למה שלמעלה מן הטבע" (ראה ביבליוגרפיה, סעיפים 3.2.1). רגלסון כתב בעיקר למבוגרים, אך זיכה את הילדים בסיפורת משלו ("מסע הבבות לארץ-ישראל") ובסיפורת מתורגמת ('כן היה' ו'מעשיות סתם' לקיפלינג ו'מונטה כריסטו' וה'רוזן ממונטה כריסטו' לדיומה). אף בשירה עסק הרבה. השיר שלפנינו הוא אחד משיריו לילדים - ונעמוד, תוך כדי ניתוחו. גם על סגולותיו הלשוניות. כהערה מטרימה, נוכל לומר, שלשון - השיר שוטפת, חייה ומובנת גם לילדים של היום.

הרגלסון בן ה-47 מבכה את המשורר ביאליק. הוא יוצר, כאמור, קשר מיסטי וחי כאחד בין המשורר לילד.

שמו של השיר מנסח את הקשר שבין המשורר שהלך לעולמו - ו"אחי הקטן", הילד שנפטר זמן קצר אחריו. בבית-השיר הראשון מופיעה המלה "אומרים" אנשים "אומרים: בעפר נטמן ביאליק / ובעפר אחי נטמן". אך מיד עם פתיחת הבית השני, מתדיס הדובר: "אך אני לא אֶאֱמין": "ביאליק בין כוכבים יושב". ביאליק עוסק בכתיבת שירים על לוח-אור, בכתב של אור.

תמונתו זו של ביאליק ה'שמימי' מזכירה לנו אגדה - האגדה על משה וזיו-פניו. היא המהדהדת, להרגשתנו, בבית ב' של השיר. כשם שכתב משה את התורה "באש לבנה על גבי אש שחורה" - כך ביאליק כותב את שיריו "על לוח-אור, בכתב של אור".³

בבית השלישי מופיע הילד, שגם הוא כולו אורה ("נגה פעוט וירא") - והמשורר מקדם פניו במאור-פנים. הסיטואציה הזאת מזכירה לנו את לשון הזמנת הפעוט - האורח בשירו של ביאליק, "אצבעוני".

"סִרְהָ, נְעָרִי, שֵׁב נָא אֵתִי, שְׁתֵּה מִכּוֹסִי, שְׁבֵעַ מִפִּתִּי". בשירו הילד "פעוט", "ירא", "רועד". הוא שונה מאד מ"אצבעוני", שנהנה מעצמאותו ובדידותו: ("אין מולדת לי ושם / אין לי אב ואין לי אם"). הילד שבשירנו חרד, שואל על אמו, ה"בוכה", "למטה", "הרכה".

ביאליק שבשירנו, "אוהב ילדים"; - / בזרועותיו ייקח את הפעוט / וימלל בקול נעים: / על הארץ לא היה לי ילד - / היה פה ילד שלי".

בכך נחתם מעשה - האימוץ ונפתח פרק ההשלמה והשלמות. שירה, כמוה כאגדה וכחלום, עשויה לתקן את העוולות, שמעוללים החיים לאדם.

"תפקידו של השיר לנחם את הילד", אמרה אנדה עמיר. וכך אמרה: "הילד יריגש את האמת, יקבל וגם יבין". גם אנו, קוראי השיר, חשים באמת שבו, מקבלים אותה (כי היא רצויה כל כך) וגם מבינים אותה.

אמת זו מסייעת לילד הקורא (או: השומע את השיר) לקבל תנחומים ולשכך כאבי-געגועים.

רגלסון שיכך את כאבי הגעגועים בסיפורו הגדול לילדים "מסע הבובות לארץ-ישראל". הוא נותן לכיסופים מבע גם בשיר זה - ומקדם בדמותה של האם את הדברים הללו הוא עושה בלשון דו-רבדית: מצד אחד הוא משתמש בלשון מדוברת, רגילה ומוחשית ("לפני שבוע מת ביאליק", או "ואמא למטה בוכה הרבה") - ומאידך הוא נוקט לשון גבוהה, פיוטית ("לוח-אור", "כתב של אור",

"בכי והי"). כל הנעשה על פני האדמה הוא בלשון ארצית. כל הנעשה במרומים - הלשון המתארת אותו פיוטית, גבוהה.

ביאליק 'השמימי' יהפוך למורהו של ילדו 'המאומץ'. הוא ילמדו סודות-היקום, ויסביר לו "למה יש מחלה ומוות". הוא מרגיעו (המחלות והמוות אינם מסתוריים יותר, ולכן אינם מפחידים), הוא יעניק לו חום ("ילחץ אליו אחי הקטן", "בזרועותי ייקח את הפעוט"), הוא ילמדו לכתוב שירים ("כמובן").

כתיבת השירים תעזור לילד הקטן לפרוק צערו וגעגועיו - ואף תזכה את אמו בקשר 'רוחני' עם ילדה שאיננו.

... "ופעם, בשבת אמא בגן, / יפול במוחה כעלה נוצץ / שיר זרוק מאחי הקטן". סיטואציה זו היא **ביאליקאית** מאוד (**ראה שירו "בשורה"**, עמ' ל"ד, בתוך 'כל כתבי ביאליק: ה'פתק' בשיר זה כמוהו כשירו של האח הקטן: "נפל כפתק מרקיע"...).

אם יותר לנו לסיים חלק זה של המאמר על דרך הדרש, נוכל לומר: בשיר 28 שורות, כמנין "בח". והוא עשוי לתת כח לקורא, במיוחד כשהוא נתון בצער.

הערות דידיאקטיות:

1. **גיל הקוראים:** השיר, כדרכם של שירי-ילדים טובים, מתאים לבני שמונה עד שמונים. כיוון שעיסוקו בקורא הצעיר, אנו, כמורים, זורעים באמצעות היצירה 'זרעים' של הבנת-נצחיות היצירה וכוחה המנחם והמחזק.

2. **ארועים מזמנים להגשת השיר:**

* לקראת י"ט בטבת, יום הולדתו של ח.ג. ביאליק.

* כפתיחה או כסיום הנושא הלימודי **ביאליק** בשעורי-הספרות.

* הוראת השיר כשלעצמו, כשהגורם המזמן הוא ארוע טראגי בחברה או במשפחתו של אחד הילדים.

3. **זרכי הוראה:**

א. **בכתה גבוהה (כתה ה' ומעלה):** עימות השיר "אחרי מותי" מאת ח.ג. ביאליק עם "ביאליק ואחי הקטן" של רגלסון. בין היתר, אפשר להדגיש את ה'פתרון', שמציע שירו של רגלסון לאמירתו הכאובה של ביאליק, ששירו ה'אחד' שעוד 'היה לו' 'אבד לעד'.

ב. **בכתה בינונית (כתות ג'-ה'):** עימות השיר "היה איש" מאת אנדה עמיר (ראה

ביבליוגרפיה) עם שירו של רגלסון. בשני השירים מופיע ביאליק כאדם חביב ואהוב על "כל ילד כאן". פעילות זאת תיעשה על דרך ההשוואה. הבסיס המשותף לשני השירים: שניהם נכתבו על ביאליק סמוך למותו.

ג. **בכתה נמוכה (כתות א'-ב')**: למידת שני שירי - הקדשה שכתב ביאליק (וראה ב"חרוזים לעת מצוא" את 'מה אוכלה חמוטל?' עמ' שפ"ח ואת "מה לך הספר?"; עמ' שצ"א, שם). המוטיבים שבשני שירים חביבים אלה יוכלו לשמש רקע להשוואה משועשעת ומשעשעת. הקשר החי עם ילדים מוכרים לביאליק ואהובים עליו - מתבטא יפה בשני השירים. העיסוק בשני שירים אלה, המלאים חיים ושמחה, יסייע לילד להתרחק מהוויית - הצער שבשירנו הנדון כאן.

ד. **בכתות בינוניות וגבוהות (ד'-ט')** :

שיחת חברה בנושא: דרכי התגברות על משבר ואבלות (לרבות עיסוק בשירה)⁵. הפגישה עם שירו של רגלסון, שבשנת 1996 ימלאו מאה שנה להולדתו, עשויה להיות מרגשת ומחזקת. היא אף עשויה להחזיר לתודעתנו משורר, שנשתכח במקצת, והראוי מאוד לתזכורת.

ביבליוגרפיה

1. אופק, אוריאל. 1985. 'לקסיקון אופק לספרות ילדים'. זמורה, ביתן-מוציאים לאור, ת"א. כרך שני, עמוד 588.
2. ליכטנבוים, יוסף. 1963, 'ספרותנו החדשה'. הוצאת "ניב", ת"א. עמ' 63-64.
3. שאנן, אברהם. 1959, 'מילון הספרות החדשה, העברית והכללית', הוצאת יבנה, ת"א. עמ' 764-765.
4. ביאליק, חיים נחמן. 'כל כתבי ח.נ. ביאליק'. 'דביר'. מהדורת-תרגום (מהדורה שנייה). תל-אביב.
5. ביאליק - רבניצקי. 'ספר-האגדה'.
6. ביאליק, חיים נחמן. 'שירים ופזמונות לילדים', מהדורת תשכ"א, הוצאת דביר, ת"א.
7. עמיר, אנדה. 'איננו' בתוך: 'שירי ילדים' הוצאת דביר, ת"א. עמ' 132.
8. הראל, שלמה. 1992, 'פרק חמישי - לקרא לילד בשמו - הארות "סמיוולוגיות" על מוות וייסורים בספרות הילדים', עמ' 101 ואילך בתוך: 'הילד והחיים', הוצאת עופר, ת"א.

הערות

1. השיר "ביאליק ואחי הקטן" מופיע במוסף "דביר", שקדם ל"דבר לילדים", בתאריך 30.11.34, כחמישה חודשים לאחר פטירת המשורר וכשלושה חודשים לאחר פטירת הילד. יתכן, שהשיר "התעכב" במערכת או ברשות המשורר רגלסון.
3. וראה: "ספר האגדה", ביאליק-רבניצקי.
4. וראה: ערך עמיר, אנדה. בתוך לקסיקון אופק.
5. וראה פרק חמישי בספרו של שי הראל, 'הילד והחיים'.

חינוך ואי אלימות - אגדות עם יפניות

עאת: רות ירדני כ"ן

אגדות העם היפניות מבוססות על ערכים, אמונות וכוחן, על היופי שמאוד נחשב וקדושת החיות. הנחש מסמל כמו אצלנו רוע, השועל ערמומיות, וצב הים אריכות ימים. החיות על-פי האגדות יכולות להיהפך לבני אדם ובני אדם כמובן יכולים להיהפך לחיות. כמו בכל אגדות-העם שעוברות מדור לדור, הסיפורים דמיוניים רצופי פלאות ומציאותיים כאחד. באגדות היפניות יש הרבה מסתוריות, אמונות תפלות, שדים ורוחות, פיות וקסמים. אגדת עם היא דבר מובן מאליו ולא שואלים איך זה קרה, מדוע, או הייתכן? האגדות רוויות בניסיון ובחוכמת חיים ומושתתות על ערכי יסוד שבלעדיהם חברה איננה יכולה להתקיים. בכל אגדה יש מסר ברור ומוחלט שעליו גדלים, מתחנכים ופועלים.

הנה לדוגמא תמצית האגדה

הנקמה האיומה

לפני שנים רבות עשו שני נזירים בודהיסטים, את דרכם למקדש טודוג'י. עם רדת הלילה, ובאין מלון, הגיעו לביתה של צעירה נאה קיוהימה-סאן. אנצ'ין-סאן, הנזיר הצעיר והיפה מבין השניים, שבה את לבה, והיא טיפלה בו במסירות יתירה - למגינת לבו, ולמרות רצונו.

בלילה באה קיוהימה-סאן לחדרו של אנצ'ין ודיברה על לבו להישאר אתה הוא גילה לה את נדרו להקדיש את חייו לבודהה. אולם היא חזרה על החלטתה הנחושה, "קודם אלך למקדש ולאחר שאמלא חובתי - אחזור ונראה" הבטיח לה. לאחר ששני הנזירים מלאו את חובתם, חזרו בדרך חילופית, כדי לא לפגוש את קיוהימה. קיוהימה, שנוכחה בתרמית. נסגרה בחדרה. ולאחר ימים נמצאה מתה, ומחדרה חמק נחש. שני הנזירים הבינו שנחש זה הוא אשה שבאה לנקום את נקמתה של קיוהימה.

הם ברחו למקדש קינאג'ו, ואנצ'ין הוחבא בחדר הפעמון. הנחש הגיע כרך עצמו סביב הפעמון, והחל להכות בו בעוצמה רבה. דמעות של דם נראו זולגות מעיניו. כאשר יצאו הנזירים לצקת מים על הפעמון ולצננו, נדהמו לראות ערמת אפר במרכזו.

באגדת "הנקמה האיומה" המסר הוא שמי שמפר אימון נענש בצורה חמורה.

האשה האוהבת הופכת לנחש ומענישה את אוהבה על אי קיום הבטחתו. ואכן ביפן האמון בין האנשים מוחלט ואמירת כן, פירושה התחייבות. מספר עורכי הדין שם הוא קטן ביותר ומי שאינו עומד בהתחייבות נענש על ידי החברה. לא סומכים עליו יותר, ולא עושים אותו עסקים ובוודאי שלא מתחברים איתו. בסיפור "הקסם של האיש הזקן" מלמדים אותנו לכבד את הזקן, לתת מעצמך וממה שיש לך. מי שלא נוהג כך לא מקבל מאחרים.

היפנים אנשים חמים, אוהבים לקשור קשרים והנתינה שלהם היא ללא תנאי וחשבון ערך שנרכש. אגדת עם יפנית עתיקה ממחישה זאת היטב ומספרת על זוג זקנים שינצ'י-סאן ואשתו מיאקו-סאן. הם חיו בכפר קטן בעוני רב. מומחיותו של הבעל היתה קליעת כובעים מקש אורז. אולם, בגלל גילו המתקדם הצליח לקלוע כובע אחד ביום ולמוכרו בעיר. במעט הכסף שהרוויח קנה קצת אורז וקצת ירקות וכך התקיימו. והנה ראש השנה עמד בפתח והבעל הקשיש אימץ את כל כוחותיו וקלע חמישה כובעים כדי לקבל את השנה החדשה בארוחה מסורתית וחגיגית.

לפני שיצא לעיר למכור את כובעיו ביקש מרעייתו שתתכנן ארוחת מלכים כיאה וכנדרש, כי בכסף שיקבל עבור הכובעים יוכל לקנות ירקות, בשר, דגים ואורז. נפרד ועשה דרכו ברגל אל העיר. בהגיעו אליה הכריז בקול גדול על כובעיו המשובחים והיפים ואיש לא שם לב לא לכובעיו ולא לקריאותיו. הוא עבר את העיר לאורכה ולרחבה וראה כיצד האנשים עורכים קניות לכבוד החג וליבו התכווץ בקירבו. ממנו איש לא קנה אפילו כובע אחד.

אותו יום היה קר ולאט-לאט אור היום פינה מקומו לחושך ושלג קל ודק החל לרדת.

שינצ'י-סן מיואש ואפוף צער החליט בלית ברירה לחזור לביתו עם חמשה כובעיו שלא הצליח למוכרם. השלג, שתחילה היה קל ודק, הפך לסופה עזה, והוא הגדיל את צעדיו כדי להגיע לביתו בטרם ייערם השלג. והנה שם לב שבצד הדרך לכפרו עמדו שישה פסלי בודהה זהים לגמרי, עשויים מאבן שהשלג החל לכסותם. חשב בליבו שהם ודאי קופאים מקור ולפחות יגן על ראשם. הוריד מגבו את סל הקש שהכיל את כובעיו, ניקה את השלג שנערם על הראשים ושם על כל אחד מהם כובע. אבל היו שישה פסלים ולו היו רק חמישה כובעים, ומה יהיה על הבודהה האחרון? ללא היסוס הוריד את כובעו מעל לראשו, הניחו על הפסל השישי והמשיך לביתו.

אשתו המתינה בקוצר-רוח. הסירים היו מוכנים. השולחן היה ערוך והבית נקי וחגיגי. כאשר נכנס וראתה שידיה ריקות וגם הכובעים אינם, שאלה בדאגה מה

קרה? סיפר לה שהבריות קנו מצרכים אבל לכובעים לא הזדקקו ובדרכו הביתה ראה את ששת פסלי בודהה והניח על כל פסל כובע כדי להגן עליהם מפני השלג. אשתו נאנחה אנחה עמוקה ובירכה על המעשה טוב.

הזוג הקשיש הלך לישון בלי שאכלו ובלי לקבל את פני השנה החדשה כראוי. לא עבר זמן רב והם התעוררו לשמע קריאות משונות, וככל שהתקרבו לביתם נעשו הקריאות יותר ויותר ברורות: "מי מכיר ומי יודע היכן גר האיש שכיסה את ששת ראשי הבודהות?" והקריאות הלכו וגברו והזוג לא האמין למשמע אוזנם. ניגשו לדלת ביתם, פתחו אותה והזקן השיב בקול רפה. "אני האיש." מגלשה גדולה נעצרה ושישה אנשים ירדו ממנה, ללא אומר ודברים הורידו ממנה חבילות רבות עטופות בנייר אורז, הניחו אותן בסדר מופתי בתוך הבית ונעלמו. בהתרגשות פתחו חבילה אחר חבילה ונדהמו לראות שהכילו כסף, אורז, ירקות טריים, בשר ודגים. מאז ועד יום מותם חיו באושר ובעושר.

לאגדות עם יש השפעה והן עוברות מדור לדור אבל הן רק מרכיב אחד, וההשפעה המכרעת על עיצובו של הילד הם הבית, בית הספר וכיום אמצעי התקשורת.

החברה היפנית ממושמעת, צייתנית והילדים גדלים ברוח זאת. הם נדרשים להישגיות ולמצוינות ולשמש דוגמה והדוגמה היא בהיותך אדם. מתחשב, רגיש, עוזר, אוהב, אמין וכו'. לאלומות אין מקום. השאלה שנשאלת היא הכיצד? שהרי בעבר הלא רחוק היפנים היו ידועים באכזריותם. מה נשתנה?

ובכן, 700 שנה של מלחמות פנימיות ומלחמות חיצוניות, רבבות של חללים ומלחמת העולם השנייה שהביאה עליהם את אסון פצצות האטום בהירושימה ונאגסקי הובילו למרד. יצאו בהמוניהם לשדרות ולפארקים וגדעו את עצי הדובדבן שסמלו את רוח הסמוראים. הסמוראים היו ידועים בנאמנותם, גבורתם והחשוב מכל מתו למען המולדת בכבוד ואצילות (חארקירי).

ואז החליטו לא עוד מלחמות ואלומות לכל צורתיה, וכאשר הם מחליטים הם מיישמים.

תשעה חודשים עשינו ביפן והיא נקיייה מאלימות ועל כך גאוותם. אפשר להסתובב בכל מקום ושעה עם הרבה כסף בתיק בבטחון מוחלט. את דלת הבית לא נועלים, את האופניים משאירים בכל מקום ללא חשש ואת המכוננית פתוחה. לעובדה חשובה זו יש כמה סיבות שלא אפרט את כולן עתה, אבל אי-אפשר להתעלם משיתוף הפעולה המלא של הטלוויזיה בנושא זה.

הטלוויזיה איננה משדרת תוכניות שיש בהן אלימות. תוכניות לילדים לאורך כל

הגילים עוסקות בנושאים בסיסיים ומהותיים: חברות ידידות, עזרה לזולת, אהבה טבע, אחריות כלפי המשפחה ועוד.

סרטים מיובאים נבחרים בקפידה. רובם אמריקאיים שיש בהם ילדים מצליחנים, טובים ואיכפתיים. סיפורים אנושיים חמים ונוגעים שסופם טוב. אבל זו איננה נחלת הילדים בלבד. גם תוכניות למבוגרים נקיות מאלימות. אם יש אלימות נותנים להבין מה קרה ולא מראים.

אגדות העם, תיאטרון הקבוקי המפורסם והידוע שמציג אותן, הבית, בית הספר והטלוויזיה משתפים פעולה בצורה שמעוררת התפעלות והתוצאות מדברות בעד עצמן.

יפן נמצאת מזמן בתוך המאה עשרים ואחת. זהו עם משכיל, מחונן, אדיב ומנומס והנתון הבא שהתפרסם בעיתון "JAPAN TIME" ימחיש יותר מכל את מה שנאמר לעיל. רמת האלימות ביפן נמוכה בהשוואה לארצות מפותחות. ביפן התעללות בילדים מינית, נפשית ופיזית בשנת 1989, היתה שבעה ילדים לכל מאה-אלף, ובארצות הברית בשנת 1990, 3900 ילדים על כל מאה-אלף.

על חווית הקריאה והצפייה

עאת: הרצליה 72

ספרות הילדים כמדע אינטגרטיבי, שואל שאלה מרכזית והיא :

"מה קורה לאדם במפגש עם יצירה ספרותית?"

השאלה הזו אינה מציגה גיל, מין, זמן ומיומנות קריאה. פירושה הממשי הוא "מה קורה לכל אדם (גבר, אשה, ילד, זקן, בן כל עם בעבר ובהווה) במפגש שעשוי להיות באמצעות קריאה, אבל גם באמצעות שמיעה או צפייה בתמונות (נייחות וניידות).

עיוורים "שומעים" ספרים באמצעות קלטות. ילדים קטנים "קוראים" ספרים באמצעות תמונות. המונים ורובבות של בני-אדם בעולם חיים ומתפקדים מבלי שלמדו לקרוא והם ניזונים מספרות באמצעות מספרים; ומדיום טלוויזיה וקולנוע ואף תיאטרון ותיאטרון-בובות.

עניין הקריאה אינו מולד. כדי ללמוד לקרוא יש לעמוד במיומנות מסובכת ועצם הכרת הסימנים (של אותיות ומלים) אינו מקנה "הבנת הקריאה" ("הבנת הנקרא"). מאז מלחמת העולם השניה נוצרה בעולם האירופי מטבע-לשון והיא "אנאלפאביתים יודעי קרוא וכתוב". מסתבר, שבאותן ארצות שהלימוד בהן חובה (כמו אצלנו) ישנו אחוז מסויים של לומדים המכירים את הסימנים אך אינם מבינים מה שהם קוראים - אפילו לא את המסר החיצוני של המשפטים והקטעים. כיום חוזרות ועולות השאלות: האם ידיעת הקריאה הכרחית? מה ערך ידיעת הקריאה? באירופה וגם אצלנו יש לקריאה ערך של סטטוס אישי. כולנו מתגאים בכך שאנו נקראים "עם-הספר" אבל מחקרים חוזרים ונשנים מגלים בין הלומדים שלנו 30% "אנאלפאביתים" יודעי קרוא וכתוב, וזה מדליק נורות אדומות אצל המחנכים למיניהם.

האם יש קשר בין ידיעת-הקריאה והתפתחות האישיות? האם אדם קורא טוב יותר, ישר יותר, חבר טוב יותר בחברה?

מסתבר שאדם קורא הוא בעל כישורים בחשיבה ובלשון. יכולת ההפשטה שלו רבה יותר ובעיקר הוא מצטיין בכושר ריכוז. עד עתה לא ברור אם נתונים אלה הם סיבה. - יכולת הקריאה, או הם תוצאה של קריאה.

אבל קריאה מרובה אינה ערובה לאדם יותר ישר, יותר מאוזן ומאושר או חבר

יותר טוב. הקריאה מרחיבה דעתו של אדם ועונה על הסקרנות שלו. הספרות לסוגיה עונה על תילי תילים של תשובות להמוני השאלות שאדם חוזר ושואל רגע רגע.

אבל הסקרנות שבאדם אינה תלויה רק ביכולת הקריאה העצמית. ילדים קטנים (שעוד לא למדו לקרוא) וזקנים (שכבר לא יכולים לקרוא) נהנים מיצירות ספרותיות באמצעות מתווכים (מספר, שחקן, סרט) וזוכים לסיפוק הסקרנות לאו דווקא באמצעות חוש הראייה וידע הקריאה.

הספרות לסוגיה מסייעת לאדם "להתחפש". האדם יוצא בעזרתה מן המקום והזמן.

הוא יוצא למסע (מעין טריפ) למחוזות הפך רחוקים; נכנס בדמויות אחרות וחווה חוויות שאינו מכיר במודע.

השוני ביכולת להתחפש והשוני ביכולת לצבור מידע מתוך הספרות, קשור ביכולת האישית; ומכאן סוגי ההנאה השונים שאנשים מפיקים מהמפגש עם היצירה הספרותית.

כשהמפגש עם היצירה כרוך ב"מתווך", כשילד קולט סיפור באמצעות מבוגר (אבא, גגנת, סבתא) או באמצעות כלי (טלוויזיה, תקליט, קלטת) הופך התיווך לבעל משמעות מרכזית בקליטת היצירה.

ילד מקשיב לסיפור וקולט אותו באמצעות תנועות המספר, קולו, היחס של המתווך אליו (מחבק, מחייך, מאיים).

מספר עשוי לרכך מצבים שבסיפור או להפוך ספור נחמד למאיים. גגנת יכולה לספר סיפור קטן ובלתי חשוב בצורה משכנעת ומעניינת ולהפוך אותו באמצעות התווך שלה ליצירה נפלאה לילדים.

גגנת יכולה "להרוג" סיפור מצויין ודרמטי, אם היא קוראה באופן משעמם או מבולבל. כל מספר הוא בבחינת במאי במחזה. המספר הופך להיות שחקן על במה ועליו להכין את עצמו לקריאה, כמו אל משחק במחזה. קריאה בקול, בפני אחרים, היא תמיד ולעולם "קריאה מבארת".

את הפסוקים המסיימים את שירת דבורה (שופטים פרק ה') "בעד החלון ניצבה ותיבב אם סיסרא בעד האשנב..."

אפשר לקרוא כדברי לעג. דבורה הנביאה לועגת לאמו של הנבל, סיסרא. זה שברח ברגליו ועזב את המערכה שנכשל בה. אפשר לקרוא פסוקים אלה בצער וברחמים. דבורה הנביאה כואבת את כאבה של האם השכולה, גם אם היא אמו של אויב העם.

הקורא, המתווך, מפרש את היצירה, ממלא את החללים המרומזים בה. דרך הקריאה בוראה את היצירה הספרותית בריאה חדשה והמקשיב או הצופה, קולט מסר מבואר על-פי תפיסתו של המתווך.

המערכת "סופר, ספר, קורא" מתייחדת במפגש בלתי אמצעי של הקורא עם המסר הכתוב ומצמיחה עולם אסוציאציות וקונוטציות בלבו ובמוחו של הקורא. הקורא הטוב (זה שטכניקת קריאתו מיומנת) קורא מה שלא כתוב בתוך הכתוב. מפגש עם יצירה כלשהי, הוא מפגש אישי בתכלית. אין שני בני אדם הקולטים יצירה באופן שווה.

כל קריאה שונה זו מזו, גם כשהקורא חוזר וקורא אותו ספר ממש. הקורא "משליך" על היצירה שהוא קורא מנסיין חייו, מריגשתו ומזגו, וממאוויו הכמוסים.

מכיון שהספר כתוב באמצעות סימנים, על הקורא למלא את הסימנים כוח-חיים. "המשחק" החויתי - רוחני, רגשי, שבין קורא לבין יצירה ספרותית הוא בעל משמעות יצירתית לקורא.

הקורא מחייה את הסימנים (האותיות, המלים, המשפטים, סימני - ההפסק), הופך אותם לתמונות ולתכנים ומפנים אותם. הפעילות הרוחנית והרגשית כרוכה בהסתלקות מן המציאות הממשית שבה נמצא הקורא; וכך הוא זוכה "להתחפשות" למנוחה ולתפיסת-מרחק מחיי יום שלו מחד, ולהתרחבות "האני" הפנימי שלו, בדרך של הזדהות ואמפטיה עם אישים ומצבים שביצירה - מאידך.

אנשים אוהבי ספר זהו זן של בני אדם שזכו לחזור על חווית הסתלקות מ"הממש" וה"עכשיו" אל עולם אחר, שבחוזרם מאותו עולם הם מביאים אתם חוויות ותחושות שלא ידעו שישנם בתוכם, עושר מידע שנקלט בתוכם בלא שידעו על כך במכוון, ועוצמה של מיפגשים עם מצבים ואנשים שאינם בהכרח בסביבתם הקרובה.

"אוהבי ספר" יחזרו ויחפשו אחרי החוויה שזכו לה, חוויה שלא יוכלו לחלק עם אלה שהנס הזה לא קרה להם.

בקריאה, כמו ביתר המיומנויות, הכמות הופכת להיות איכות. אדם הרגיל לראות תמונות, יעדן הבנתו וטבעו מתערוכה לתערוכה. אדם הרגיל להקשיב ליצירות מוסיקה; ייעשה בעל טעם אישי ובעל רגישויות וידע בתחום זה. הבחירה שלו לגבי האהבות והשנאות בתחום המוסיקלי תלך ותבשיל למידע רב יותר ולסקרנות מדויקת יותר, ככל שישמע יותר.

כך גם בקורא פוטנציאלי. אדם המרבה לקרוא, מגלה דקויות ביצירה, קצב הקריאה שלו משתנה מז'אנר לז'אנר, הוא הופך להיות בעל טעם אישי ומודעתו למרכיבי הלשון. הסגנון, עיצוב הספר כולו - הולכת ורבה.

במציאותנו כיום, בסוף המאה ה-20, כבשה הטלוויזיה וכבש המחשב, את רוב זמנם של האנשים. קריאה, נכון יותר, צפייה נכונה בטלוויזיה מחייבת מיומנות אחרת מאשר קריאת ספר. המסר הטלוויזיוני הוא פרי עבודת צוות, התוצר הסופי עשוי להיות בעל עוצמה גדולה ביותר, כי הוא פונה אל חושים אחדים בעת ובעונה אחת.

העיבוד מסימנים מופשטים של הלשון (כשהסיפור הפך תסריט) לסימנים חדשים של תמונות נייעות מחייב את הצופה לדעת לקרוא תמונות ומה שביניהן; מזמין להתייחסות אל הניידות והנייעות שלהן (קרוב, רחוק, בצד) אל השימוש בצבע, בגודל ובצורה לא רק כמסר אינפורמטיבי, עליו גם להבחין במליאות הסמלית שלהן (מתוך ידיעה שסמל הוא תוצר של עיבוי של סימנים). עניין זה עלה כבר מרגע שהופיע הקולנוע על "המסך הגדול".

הקולנוע האילם איפשר לצופים לקרוא בין התמונות ולגלות את סימליות המסר יותר מאשר הקולנוע המדבר.

כשחוש השמע הצטרף לחגיגה החושית של "המסך הגדול" ו"המסך הקטן" נוצר מצב כפול משמעות.

מחד, הקולות, כביכול, מבארים את התמונות הנייעות והצופה עשוי להשאר פסיבי יותר ויותר. לצופה (כביכול) לא נשאר מה לנחש. בעוצמת המיפגש עם המדיה הוא מקבל מזון מעוכל ומעובד, מפורש עד בלי די. מאידך, ריבוי הגרויים אינו יוצר בהכרח "שלמות צורה ותוכן".

לעתים קרובות יותר ויותר (בעולם התהפוכות המודרני) המסר התמוני אינו מצטרף חד משמעית למסר המילולי והשימוש בתנועה על המסך מציע לצופה מימד נוסף, לעתים פן שונה לחלוטין מהפן המילולי/התמוני.

לדוגמא: על המסך גיבור בעל עוצמה גופנית (גבוה, גדל שרירים), אם צורת דבורו דבילית או ילדית - נוצר פער משמעותי בין התמונה ומה שהיא מייצגת (בעזרת הקול). כשהגיבור מוצב במרכז המסך בקלוז-אפ הוא מזמין את הצופה לסוג הזדהות מסויים ושונה לחלוטין מההזדהות הנוצרת עם גיבור זה כשהוא רחוק וקטן על המסך.

אם נצרך לכך גורמים נוספים המופיעים על המסך, אביזרים, אנשים, סוג הלבוש וכדומה - הרי על הצופה לפענח צופנים רבים כדי לעמוד על המסר המסתתר

ביצירה שלפניו; עניין זה מחייב למידה, הרגלי צפייה ופיתוח.
כיום, מלאכת התייחוך אינה פעולה ופירוש של אדם אחד אלא פעולה משותפת של קבוצת עבודה.

המחזה, הסרט, הקלטת בווידיאו או המשחק במחשב, הוא תוצאה של עיבוד החומר הספרותי באמצעות כותב התסריט, הבמאי, המפיק, השחקנים, אנשי המוסיקה ופועלי הבמה.

עיבוד קולקטיבי של יצירה ספרותית משנה אותה מיסודה. היצירה האישית של היוצר האחד, האמורה להגיע בדרך קריאה ישירה לנמען אחד, ולפנות אליו פנייה בלתי אמצעית, טופחת או נמעכת ומשתנה תוך שהוא עוברת ממדיה למדיה.
בתוך העבודה הקולקטיבית של היצירה - משוקעים פירושים של אנשים שונים ובאות לביטוי תפיסות העולם שלהם.

יסודות נוספים מצטרפים למלאכת מחשבת של היצירה הקולנועית-טלוויזיונית, למשל, עניין הכתוביות, בדרך כלל הכתוביות (בקולנוע ובטלוויזיה) מתמצות את המסר ומזמינות את הצופה לקרוא ולהבין את הקשר שביניהן לבין המתרחש על המסך, עניין זה מחייב סוג קריאה שונה ממימונות הקריאה בסיפור או במאמר. מהירויות התנועה וחילופי התמונות על המסך, הוא חלק מהארגון של היצירה הקולקטיבית המופיעה על המסך.

מהירות זו אינה מתחשבת בצופים; היא מוכתבת להם מראש. הקורא בספר, יכול לקרוא על-פי הקצב האישי שלו ולהתעכב על פרטים או פרקים שהוא רוצה להתעכב בהם.

הצופה בקולנוע ובטלוויזיה נמצא במצב דומה לשומע שהיה מקשיב פעם למספר העממי.

הקצב מוכתב מראש, מה שנקלט עכשיו באמצעות קלטת הוידאו. אדם רוצה לשיר או לחזור אל עובדות ופרטים שלא קלט, יצפה בקלטת שבידו, אלא שגם עניין זה מחייב מודעות, מימונות וכסף.

עדיין מוקדם לאמר ולסכם מה תהיה השפעת הטלוויזיה על מערכות החשיבה, הידע והעידון של בני האדם. קשה גם לנחש איך יתפתחו המסכים (הקולנוע והטלוויזיה) למציאות תלת-מימדית ואיך יצטרף אליהן חוש הריח.

בספרו של אלדוס הכסלי - "עולם חדש מופלא" ישנו בקולנוע העתידי (בתוך עולם אנושי "מבוקבק" גם מכשיר המצרף ריחות למציאות רבת-הפנים שעל המסך; הסרט מגיע ונוגע בחמשת חושיו של האדם. מה שלא ברור גם בספרו זה, הוא האם המציאות הפיזית הזו תעשה את האדם נבון יותר? רודף שלום יותר?

נינוח ומרוצה יותר? על שאלות אלה אין לנו עדיין כל תשובה.
אם האמינו פעם (בסוף המאה ה-18 ובראשית המאה ה-19) שאדם קורא הוא
אנושי יותר, תרבותי יותר, מעודן יותר, הרי באו מלחמות העולם הראשונה
והשניה, והרסו אמונה זו לחלוטין. העם הגרמני שהוציא מתוכו יוצרים גאוניים
בספרות, במוסיקה ובענפי מדע שונים, לא התנהג אחרת מאשר האגאלפביתים
"והפרימיטיביים" בימי קדם.

הקריאה אמורה לעדן, אבל כלל לא בטוח שהיא באמת מצליחה בכך. הידע אמור
לגבש עמדות, אבל לא הוכח שכך זה באמת.

אותו דור עכשווי הצמוד למסך-הקטן ולמחשב, בודאי פתוח יותר אל "עולם
הכפר" שנוצר באמצעות כלים אלה.

הידע של בני דורנו רחב הרבה יותר, אבל האם הוא גם עמוק דיו? האם ידע זה
המגיע ונוגע בצופים, גורם להם להיות סקרנים יותר? האם הצפייה בהרגלי בני
אדם שונים ומשונים מלמדת את הצופה להקיש על דרך חייו, להפנים (לטוב
ולרע) מציאויות שהוא צופה בהן? האם המציאות האלימה, שהיא מרובה כל כך
בתוכניות המסך הקטן ובמשחקי המחשב מספק קטרוזיס ליצרים האלימים שבנו
וכך מעדנת את הצופים? או אולי היא יוצרת אמפטיה ומכינה הרגלי אלימות
משמעותיים ומודרניים יותר? עדיין אין תשובות לשאלות אלה.

נדמה לי שכמו בקריאה, כך גם הלימוד של צפייה נכונה הם מפתח משמעותי
להפנמת המסרים ולתפקידם בחיינו.

היכולת והידע לקרוא עמוק, רחב וחכם יותר בכל מדיה שהיא עשוי להיות
אמצעי לא רק להרחבת הדעת, אלא גם אמצעי להרחבת הלב.

לזכור ולשכוח

על עסרים אידאולוגיים וסלקציה עילולית בספרות
האיטלקית לילדים ולנוער

עאת: יעקבה סצ'רדוטי

20% מכלל יהדות איטליה נספתה בשואה, 8,606 יהודים, ומעט נכתב על כך בספרות ובספרי ההסטוריה לילדים ולנוער בארץ ובעולם. את החסר הטקסטואלי ניתן לייחס לעובדה, כי מספר הניספים, שאזרחותם איטלקית הייתה, היווה רק כ-0.13 אחוז מכלל הניספים (אם ניתן להתייחס לחיי אדם במונחים מתמטיים).

מערכת ספרותית אחת לא יכלה להתעלם, מאשר התרחש בביתה היא - מערכת ספרות הילדים והנוער האיטלקית (להלן, הספרות). מרבית תוצריה של זו סובבים סביב השלב האנטי-פשיסטי, אשר היווה את כרטיס כניסתה של איטליה לאירופה הדמוקרטית של אחרי המלחמה. מיעוטם עוסק גם מ"עובדות לא רלוונטיות" כשואת יהודי אירופה. האידאולוגיה האיטלקית ובת בריתה, הספרות, אינן מתעלמות מהשואה, אך הן מטפלות בה כך שלא תפריע לעיקר.

הספרות מציעה מספר מצומצם של תשעה רומנים הסטוריים העוסקים בהשמדת יהודי אירופה (להלן, ספרות השואה). מתוכם רק ספרו של פרימו לוי "הזהו אדם" (לוי, 1986), אשר עובד למהדורה דידקטית לתלמידי חטיבת הביניים הוא ספרות מקור. בנוסף לאלה פורסם ב-1964 הספר "השדר" (ספציני, 1964), שראה אור בסידרת הספרים לנוער "מחתרת צעירה". "השדר" כולל לקט ממכתביהם של חברי מחתרת איטלקים ואחרים שנידונו למוות. בינות לאלה שזורים קטעים מיומניהם של אנה פראנק ודוד רובינוביץ, פואמות פרי עטם של ילדי טרזנשטיי וקטע על מחנה ההשמדה דכאו.

כאנטי-תזה לספרות השואה מציעה הספרות מבחר רחב היקף של תוצרים העוסקים במחתרות האנטי-פשיסטיות, בפרטיזנים ובמתקוממים אינדיבידואליים (להלן, ספרות המחתרות).

המסגרות השונות אליהן משתייכים התוצרים הספרותיים מהוות דבר והיפוכו. שני האירועים, השואה ומלחמת העולם השנייה, מובחנים הסטורית. הם אינם מוצבים כהתרחשויות מקבילות זו לזו, ואף לא כנובעות זו מזו, אלא

כהתרחשויות נבדלות ומנוגדות. לכל אחת מהן נקשרות קבוצות אוכלוסין שונות, הזכות לאיפיונים סטראוטיפיים שטוחים המעמתים אקטיביות מול פאסיביות, תקווה מול ייאוש, גבורה מול כניעה וכד'.

מסרים אידאולוגיים

בחירתם של התוצרים הספרותיים הנדונים להיכנס למערכת הספרות אינה מקרית. הם הצליחו להיכנס אליה היות והתאימו למסרים האיידאולוגיים הרצויים. ברגע כניסתם למערכת הפכו הם לחלק מהמנגנון האיידאולוגי ולמשרתיו.

עיון בספרות השואה וספרות המחתרות חושף את קיומם של שני סוגי מסרים איידאולוגיים; מסר היסטורי ומסר דידקטי.

1. המסר ההיסטורי:

מסר זה מבוסס על מניפולציה של האירועים במציאות ומגמתו הכוונת הילד מה לזכור וכיצד. קריאה בתוצרים המוצעים חושף את קיומם של חמישה מסרים הסטוריים:

א. שואה באיטליה? לא. גבורה? בוודאי.

ספרות השואה מרחיקה את אירועי השואה מגבולות איטליה. תוצריה, רובם ככולם, עוסקים בגורל היהודים בהולנד, גרמניה, פולין וצרפת, אך לא באיטליה. בכך מורחקת האחריות על האירועים מגבולות איטליה וקיומם של מחנות הריכוז ומחנה ההשמדה "La Resiera" בעיר טרייסטה נעלם כלא היה. העובדה היחידה המוזכרת אודות יהודי איטליה מופיעה ב"השדר" בו מצויין פירסומם של חוקי הגזע. מעניינת העובדה, כי עורך הספר טורח לציין, כי חוקי הגזע הוצאו "על ידי הממשלה הפאשיסטית באיטליה" (ספציני, שם, ג, 1) ולא על ידי הממשלה האיטלקית. האשמה מנותבת לקבוצה מאד ספציפית ובראש וראשונה למוסוליני.

שואה והשמדה לא היו בגבולות איטליה, לעומת זאת היו בה אין ספור מעשי גבורה והתנגדות למשטר הפשיסטי והנאצי. ספרות המחתרות מעלה על נס קבוצות התנגדות איטלקיות ואחרות ואינדיבידואליים, שחרפו נפשם למיגור הדיקטטורה ונלחמו להשבת חירותו של הפרט ואנושיותו.

ב. הזוועה היתה מנת חלקם של הלוחמים:

בספרות השואה מוצגות הרדיפות וההשמדה כאירועים יוצאי דופן, אומנם, אך כאותם המנוטרלים מאכזריות וזוועות קיצוניות. שבעה מבין תשעת הספרים

מנוטרלים מתיאורי זוועה, הרג ואכזריות ולו מעצם העובדה שהם מתארים את שתי קצוותיה של מלחמת העולם השנייה - ימי תחילת המלחמה או סופה. "הנערים מורשה" (ברוקנר, 1983) ו"הזהו אדם" (לוי, שם) הם יוצאי דופן בתארים את השואה כהוויתה, אך הם זוכים לטיפול מיוחד המתאימם לגוון האידאולוגי הרצוי. לעניות דעתי, נעשה ניטרול היסוד הזוועתי בשואה על מנת לקבע עובדות סלקטיביות בזיכרון הקולקטיבי ולהקטין את הפוטנציאל לפיתוח רגש האשמה.

לכאורה ניתן לטעון, כי סלקציה האירועים ומנגנון ניטרול הזוועות משתלבים בצורך להתחשב בנפשם הרכה של הקוראים הפוטנציאליים, אך צורך זה אינו בא לידי ביטוי בספרות המחתרות בה רבים תאורי הסבל, המוות וההוצאות להורג.

ג. מיזוג גורלות:

התוצריים הספרותיים מנטרלים את השואה מגוונה היהודי. השואה מוצגת כאירוע היסטורי, אשר מיזג גורלות של יהודים ובני עמים אחרים, ובמצב שכזה לא היה בהשמדתו של העם היהודי אף ייחוד שהוא. דוגמא לכך ניתן למצוא ב"השדר" בקטע המתאר את מחנה ההשמדה - דכאו: "...מקלחות". מקלחות של גז חנק. ב"מקלחות" החן הובאו לחיסול אסירים ממחנה הריכוז של דכאו... (ספציני, שם, 64). השימוש במילה "אסירים" ולא "יהודים" אינו מקרי. "אסירים" היא מילה המנטרלת את הייחודיות שבהשמדת העם היהודי ומעממת את השוני בקבוצות האנושיות הנכללות בה.

מיזוג הגורלות מפחית מעוצמת האירועים המתוארים ומייחודיותם. מצבם המיוחד של היהודים והשמדתם מעצם אמונתם הדתית ומעמדם החברתי מנוטרלים על ידי טכניקת מיזוג הגורלות. מלחמת העולם השנייה מוצגת כזו, אשר דרסה עמים רבים ובמצב שכזה לא היה בדריסתו של העם היהודי אף ייחוד שהוא.

ד. הנטבחים והמורדים:

ספרות השואה היא ספרות על אנשים, שהובלו כצאן לטבח, ושלא התקוממו ולא הגנו על נפשם. לעומתה ספרות המחתרות היא ספרות המורדים. זו מאדירה את גבורתם האקטיבית של אלה שנאבקו על חייהם, התחברו לפרטיזנים, הצטרפו ללוחמי המחתרות, היכו בנאצים ובפשיסטים, גילו תושיה ואומץ לב, ביצעו פעולות נקם ונשאו את אש המרד.

חלוקה סטריאוטיפית ומכוונת זו בונה התייחסות שונה לשתי קבוצות אוכלוסין שונות. הקבוצה הראשונה - הקורבנות - כוללת אך ורק את היהודים המוצגים

כאותם שהולכו כצאן לטבח ואילו הקבוצה השנייה - כוללת את חברי המחותרות כמו גם את האוכלוסייה כולה באירופה המערבית והמזרחית.

ג. חלוקת האשמה:

ספרות השואה קוראת להרחקת האשמה לגורל היהודים מהאומה הגרמנית בכלל והאיטלקית בפרט ומכוונת אצבע מאשימה לעבר קבוצה ספציפית, הנאצים והפשיסטים.

ספרו של פרד הולמן "נפש לא פחדנית" (הולמן, 1987) הוא חיטוט בפצעים מחד, ומשפטו של העם הגרמני כולו מאידך. הרומן יוצר חיץ ברור בין יהודים וגרמנים. מחיץ זה, מאי יכולתם של היהודים לסלוח ומאחריותו של העם הגרמני לאת שאירע, מנסה עורכו האיטלקי של הספר להתעלם ולברוח. הוא רוצה לחנך לסליחה ולאי האשמה של עם שלם, ולכן מכוון הוא את פירוש הספר לכיוון שונה ורצוי. הוא מציג את גיבוריו הגרמנים של הרומן כאותם שהבינו את הטעות והתנצלו על שנעשה.

2. המסר הדידקטי:

מסר זה מבוסס על ערכים ונורמות קיימים ומגמתו הצגתם של הכוחות הנפשיים, הלאומיים והמוסריים, שצמחו והתעוררו בעקבות השואה ומלחמת העולם השנייה, ואשר אותם יש לשמר. למרות הניגודיות בין שתי הספרויות, שעיקרה במסר ההיסטורי ההפוך, שותפות שתי המסגרות בהעברתו של המסר הדידקטי. מכיוון שהספרות כספרויות לאומיות אחרות מכירה בכך, שלשנות החיים המוקדמות נודעת השפעה מרכזית בעיצוב דמותו האזרחית, תרבותית וחברתית של הילד, תופס החינוך הלאומי מקום מרכזי בה. הספרות מטפחת את תחושת הייעוד, את הצורך בהחלצות למען המדינה והאנושות ואת הצורך לתמוך בדמוקרטיה ולהילחם בעריצות. "והוא מת למען המולדת, אשר תמיד שאב ממנה כוח וחום: הוא מת למען הכבוד... הוא מת למען החופש והצדק, אשר יפרחו יום אחד..." (ספציני, שם, 97).

הספרות מבהירה לקורא הצעיר את מצוקותיהם של בני עמם, רדיפות העמים והפורענות, אשר היו מנת חלקה של מלחמת העולם השנייה וקוראת למאבק באוייבים. במקביל היא מטפחת את התקווה והאמונה באדם, באנושיותו ובעתיד טוב יותר.

דרכים רבות עומדות בפני החוקר לחשיפת המסרים האידיאולוגיים, אך מפאת

קוצר היריעה יתמקד מאמר זה רק בדרך אחת - הסלקציה המילולית. היות ומרבית הספרים הנכללים בספרות השואה הינם מתורגמים יסתמך הדין על דברי העורכים, אשר מעצם תפקידם הם משקפיה ונושאה של האידאולוגיה השלטת, ואותה הם מעבירים הלאה לקהל הצרכנים הצעיר. גם אם מרבית התוצרים בספרות המחותרות נכתבו על ידי סופרים איטלקים, הדין בהם יתמקד אף הוא בדברי העורכים, וזאת על מנת לשמור על אחדות הדין והאובייקטיביות. סלקציה מילולית:

שימוש באוצר מילים ובחירה במילה זו או אחרת אינן פעולות סתמיות, גם אם הן נעשות באורח לא מודע. מילים הן הבסיס והמשמעות של שיח כתוב או מדובר, והן אלה המעבירות את המסר בו מעוניין הדובר. אי לכך סלקציה של מילים בשיח מסויים היא משמעותית. בספרות כבכל שיח אחר, לבחירת המילים תפקיד מרכזי בהעברת המסרים, היא המכוונת אותם ומכוונת אליהם.

גרמני מול נאצי:

בספרות השואה נעשה שימוש זהיר במילים גרמנים ו-נאצים. הנאצים הם "המשטר", "אנשים אפזריים" (ברוקנר, שם), "הצל השחור" (קאר, 1981), "מורסה" (הולמן, 1979), והם אלה האחראים לגורל היהודים. לעומתם ניצב "העם הגרמני", "מסה חסרת אונים, ספוגת התעמולה, החיה בבושה, ואשר אינה יודעת לשחרר עצמה מהדגלים עתיקי יומין של ציות פאסיבי..." (ברוקנר, 1983), "עם שלם", בנייה של אומה תרבותית ומתורבתת כמו גרמניה" (הולמן, 1987). עורכי הספרים יוצרים הבחנה ברורה; מחד עומדים היהודים ומצידו האחר של המיתרס הנאצים הנקשרים למלחמה ולגורמיה. העם הגרמני מוצא מחוץ לעימות וזאת במטרה להרחיק את האשמה מהעם הגרמני כולו, גם כאשר ברומנים עצמם הגיבורים מתייחסים לנאצים כגרמנים (הרמן, 1984, 59, 41, 43). "...זהו סיפור לנערים בוגרים", כותב עורך ספרו של ברוקנר (ברוקנר, שם), "מספיק בוגרים על מנת שיוכלו לבחון את המאורעות באינטליגנטיות ולראות את ערכם הפואטי, התייעודי והמזהיר (מלשון הזהרה ס.י.) מבלי לחפש סיבות או להרשיע את העם הגרמני". העורך ללא כחל וסרק דואג להבהיר בחדות לא רק את זהותו של הנאשם, אלא אף את זה של החף מפשע.

בספרות המחותרות מתבצעת הפרדה שונה לחלוטין ונעשה שימוש מילולי אחר. באמצעותה מפנים העורכים אצבע מאשימה כנגד העם הגרמני כולו, משתפי הפעולה והפשיסטים, אשר זרעו בשדות עמם את ההרס, המוות והחורבן. את המילה נאצים מחליפה המילה גרמנים ואליהם מצטרפים הפשיסטים. העם

האיטלקי - "אזרחים חסרי הגנה..." (פטר, שם), "אנשים...האיטלקים כולם..." (נאסטי, שם) - עומד בצידו האחד של המיתרס. מולו ניצבים העם הגרמני, הפשיסטים ומשתפי הפעולה - "אופורטוניסטים...פנטיים..." (פטר, 1982), "כובשים...מרגלים...משתפי פעולה..." (נאסטי, 1979). הפרדה מכוונת וברורה זו מטרתה העברת המסר ההסטורי, כי בני איטליה לא היו בני בריתם של הגרמנים במלחמה והיו אלה הפשיסטים ששיתפו פעולה.

חלוקה זו לשחור ולבן מכוונת את שיפוטם של הקוראים הצעירים. הנאצים הם האחראים לגורל היהודים והגרמנים והפשיסטים הם האחראים לגורל העם האיטלקי ועמי אירופה האחרים.

זהות לאומית דתית:

עורכי ספרות השואה מנטרלים את הגיבורים היהודים מזהותם הלאומית ומותירים אותם בזהותם הדתית בלבד, וזאת בניגוד לזהות הלאומית הניתנת לגיבורי ספרות המחתרות. גיבור הרומן "שקית של גולות" הוא: "ילד יהודי...היהודי הקטן והנודד" (ג'ופו, 1987) ושמו אינו מובע בדברי העורך. עורך "החבר שנמצא מחדש" מביא את שמו של הנער הגרמני, קונרדין, אך חברו נשאר בגדר "חברו היהודי" (הולמן, 1986).

ברומן "בשהיטלר גנב את השפן הוורוד" (קאר, 1981) מביא העורך את שמה של הגיבורה, אנה, אך גם זהותה היא זהות של יהודיה. שימוש זה בזהותה הדתית של אנה בולט במיוחד לא רק לאור העובדה, שמשפחת קאר היא משפחת מתבוללים, אלא בכך שגיבורי הרומן מגדירים עצמם כ"גרמנים" (קאר, שם, 238).

דוגמא מעניינת נוספת ניתן להביא מדברי עורכו של הספר "הנערים מורשה" (ברוקנר, שם), בהם מקדיש העורך שטח נייר רחב להסבר התמות הראשיות, וכבשאר דברי העורכים גם כאן אין ציון שמם של הגיבורים, אלא רק זהותם הדתית. אך כאן לשם העצם "יהודים" נלווים שמות תואר בעלי גוון שלילי במיוחד הבאים מטעמו של העורך: "...נחותים...תת אנשים...מבוהלים...חסרי יכולת להגיב..." (ברוקנר, שם).

בזיהויים הדתי והמצומצם של הגיבורים עושים העורכים את שנעשה ליהודים בפועל. הם תוחמים קבוצה אנושית מסויימת במסגרת דתית מוגדרת, מפשיטים אותה מזיהוי לאומי כלשהו, גם אם היה קיים במציאות, ומבחינים אותה משאר עמי תבל, בעיקר כאשר מדובר בתאורם השלילי של היהודים.

פעלי סביל ופעיל:

שימוש בפעלי סביל או פעיל במשפט הוא משמעותי ובעל חשיבות מרכזית לבניית המשמעות. שימוש בפועל סביל מראה על קבלת הפעולה ולא על עשייתה בעוד ששימוש בפועל פעיל מורה על עשייתה של הפעולה, על אקטיביות.

כאשר בוחנים את אופי הפעלים בהם משתמשים העורכים בספרות השואה בתארום את היהודים, ניתן להבחין, כי נעשה שימוש בפעלי סביל הבונים משפטים בעלי משמעות של אדישות, חוסר יוזמה ופאסיביות. זאת במטרה לבנות את המסר ההיסטורי, כי יהודי אירופה הובלו כצאן לטבח, קיבלו עליהם את גורלם ולא ניסו להתקומם.

התיאורים הפאסיביים חוטאים פעמים רבות למתואר ברומנים; תיאורם הפאסיבי של גיבורי "הנערים מוורשה" (ברוקנר, שם) חוטא לתיאור הגיבורים ברומן, אשר אינם נכנעים למציאות ונאבקים בה כל אחד בדרכו. אם באמצעות שירת הילדים (ברוקנר, שם, 5-74), הברחת מזון לגיטו, או התארגנות למרד (ברוקנר, שם, 180-1).

בדברי העורכים בספרות המחתרות נעשה שימוש רב בפעלי פעיל המצביעים על אקטיביות ויוזמה. דברי העורכים פונים וסוחפים את לב הקורא הצעיר, הנמצא לקראת או באמצע גיל ההתבגרות והמרדנות.

מעניין לציין, את חזרתם הטקסטואלית התכופה של שני צירופים; "צריך ל..." ו-"מוצא עצמו". השימוש ב"צריך" מדגיש את החלטתם הנחושה של הגיבורים לעמוד ולהתמודד עם המציאות, והרי זהו אחד המסרים האידאולוגיים הרצויים - לא לקבל את הדברים כמות שהם ולהילחם. הצירוף "מוצא עצמו" המופיע תכופות בדברי העורכים מציין, כי המאורעות ניכפו על הגיבורים. אין הם מחפשים קרבות ומלחמה לשם שעשוע, ואין הם חפצים להיות גיבורים לשם התהילה. המציאות כופה עצמה עליהם, אך הם אינם נכנעים לה.

שימוש בסופרלטיבים:

אחד האלמנטים המאפיינים את בנייתו של דימוי תנועת ההתנגדות האיטלקית הוא השימוש הבלתי נדלה בסופרלטיבים מכוונים הבאים מפיהם של עורכי הספרים: כל אחריות היא "בבדה ומסוכנת", כל סיוע הוא "משמעותי", כל אווירה היא "מיוחדת" (טרלאו, 1978), כל רגע הוא "טרגי", "עילאי" ו"בלתי ניתן להאמן" (פיקו, 1979). אך בספרות השואה לא ניתן להיתקל בסוג סופרלטיבים

שכאלה. שם נדרש הקורא לאוביקטיביות בשיפוט האירועים, ולכן מקומם של אלה לא יאה להם בעת השיפוט. בספרות המחותרות, לעומת זאת, מקומם של אלה הוא כלי הכרחי להכוונה שיפוטית ודידקטית.

שמות גוף:

הספרות כספרויות אחרות רואה חשיבות מרכזית במעורבותו של הקורא, להיותו חי את הדברים המתוארים, וזאת בהסתמך על ההנחה, כי הספר משמש מקור לסיפוק צרכים ושאיפות, סיפוק הנובע מתוך הזדהות והשתתפות המרחיבים את חוויותו של הקורא. תהליך הקריאה, ההזדהות, ההשתתפות וההתייחסות משלבים את הקורא במציאות הספר השתלבות דינאמית, רגשית ואינטלקטואלית כאחד. מעבר לכך משמשת הזדהותו של הקורא עם הכתוב כר פורה לנטיעת המסר הדידקטי. על ידי הזדהותו עם הגיבורים הטובים ביצירה סופג הקורא את הדימוי הרצוי, הראוי והמקובל.

בספרות המחותרות על מנת להבטיח את הזדהותו של הקורא עם הגיבור החיובי משתמשים העורכים בביטויי גוף ראשון רבים או גוף שני רבים. "ניצב מול עינינו מיכאלה... ורצינו להציגו... לפני שנותיר אתכם פעורי פה... עם חיוך כן על פניו הנעימים, המזמינים אתכם... אולי זה הוא סוד ביניכם ובין מיכאלה... ולא משאיר אתכם לרגע משועממים..." (טראלו, שם). שימוש במילות פנייה ישירות לקורא מכניסות אותו ישירות אל האירועים והוא הופך חלק מהם. בספרות השואה, לעומת זאת, השימוש הוא בגוף שלישי יחיד ורבים. "הם יהודים... החיים שלהם... העולם שלה... הספרים שלה... הסיפור שלה..." (קאר, שם). שימוש חוזר ונישנה זה מרחיק את הקורא מהאירועים המתוארים: משהו קרה למישהו שהוא אינו חלק מאיתנו.

מאמר זה ניסה להוכיח, כי בבואה לטפל בשואה ובימי מלחמת העולם השנייה משתמשת הספרות בעובדות ההסטוריות רק כחומר גלם. על בסיסו מתבצעות מניפולציות אידאולוגיות, המשרתות את האינטרסים השולטים במערכת החברתית-אידאולוגית האיטלקית. בתהליך המעבר מקונטקסט נתון לטקסט, מעובדות העובדות ההיסטוריות, כך שתתאמנה לדרישות הערכיות והנורמטיביות של החברה ותעבירנה את המסרים האידאולוגיים הרצויים. כך לא שונה הספרות ממקבילותיה בארצות אחרות. המסרים האידאולוגיים המשתקפים ונבנים בתוצריה אינם ייחודיים במבנה שלהם או בייעודם אלא במשמעותם ותוכנם.

"כי שלוט על העבר זה לשלוט על ההווה", טוען מארק פרה (פרה, 1984, vii),
"לחזק שליטה ולהפכה ללגיטימית. זהו הכוח הדומיננטי - מדינות,
כנסיות...אינטרסים פרטיים...לאט לאט אך בביטחה הם מלבישים את
העבר במדים הרצויים..."

בבליוגרפיה:

- Bruckner, Winfried, I ragazzi di Varsavia, Giunti-Marzocco, Firenze, 1983.
Fere, Mark, The use and abuse of history or how the past is taught, Routledge & Kegan
Paul, London & Boston, 1984.
Frank, Anna, Il diario di Anna Frank, Einaudi, Torino, 1954.
Herman, Marco, Diario di un Ragazzo Ebero, L'arciere, Cunno, 1984.
Joffo, Joseph, Un sacchetto di biglie, Rizzoli, Milano, 1987.
Kerr, Judith, Quando Hitler rubo' il coniglio rosa, Rizzoli, Milano, 1981.
Nesti, Walter, Estate di fuoco, Giunti-Marzocco, Firenze, 1979.
Petter, Guido, L'inverno della grande neve, Giunti-Marzocco, Firenze, 1983.
Picchio, Carlo, Scar'olo, Giunti-Marzocco, Firenze, 1979.
Primo, Levi, Se questo e' un uomo, Einaudi, Torino, 1986.
Spaziani, Ortesia, Il messaggio, Nicola Milano Editore, Milano, 1964.
Terlouw, Jan C., Inverno di guerra, Giunti-Marzocco, Firenze, 1978.
Ulman, Fred, L'amico ritrovato, Feltrinelli, Milano, 1986.
-, *Niente resurrezioni per favore*, Guanda, Parma, 1979.
-, *Un'animana non vile*, Guanda, Parma, 1987.

רוח ואווירה¹

מאת: שולמית רוזינר

"ורק מאהבה" (שם הספר) ותמונת הנערה שעל העטיפה החיצונית תמונה שהיא כתצלום בשחור-לבן, מביעה את עבודת הצוות של המחברת והציירת. אני מסתכלת ומסתכלת על הספר המונח לפני ואינני יכולה להתיק עיני ממנו. יש משהו מאד אסטטי בעיצוב העטיפה שלו, משהו שמכניס המון רוח וערגה ללב. ואני מניחה שה"קנקן" הזה, השילוב של שם הספר, שם המחברת שכבר רכש לו כח משיכה משלו, האיור המקסים והעיצוב הירוק, ימשכו קוראים-קונים רבים, עוד לפני שיפתחו את הספר ויראו מה יש בו.

דפדוף ראשוני בספר מגלה, שהדפוס שבו הוא בירוק כהה, נעים לעין, והוא שלוב בתוך ציורים אפורים מאד, אשר פה ושם מקבלים נגיעה ירקרקת, כמו הבטחת לבלוב לאחר תקופה ארוכה של שלכת וקמילה. אני מתפעלת, כאמור, מן הנערה שעל העטיפה. היא כל-כך יפה, עדינה ומיוחדת, שאינני יכולה שלא לחוש אכזבה למראה אותה נערה כשהיא מופיעה בגוף הספור (ע'27), פשוטה ורגילה מדי, ואיננה דומה כלל לזו שעל הכריכה. ואל פניו של אמיר, מושא אהבתה של נעה, הנערה, איננו מתוודעים כלל משום-מה, אלא רק לתווי דמותו הנערית. רק הכלב שלו, שיכול להיראות גדול, מאיים ומרושע, כשהוא תוקף חתולים (ע'20), אבל גם קטן, חביב, ושובב כשהוא בחברת אדוניו (ע'25), ניתן בשרטוט מלא.

"ורק מאהבה" הוא לכאורה ספור על עץ זקן ויבש, שמשורי הגננים מאיימים לחרות אותו, אך בשל אהבה ההמלבלבת בצילו, מצליח גם הוא להתאושש וללבלב. העץ הוא החלק הדומיננטי שבספור ודבר זה בא לביטוי גם באיורים. הספור נמסר מנקודת מבטו של העץ. הוא מספר זכרונות והוויות יום-יום על הציפרים, הכלבים, החתולים, הילדים, האנשים השונים שפקדו אותו ועל האהבה המניצה בין המבטים הנשלחים מתוך שני החלונות שביניהם הוא צומח. אהבה עדינה מהססת, נוגעת - לא - נוגעת. זהו ספור שהוא יותר אווירה מאשר עלילה ולמרות שהוא מנוקד, באות גדולה יחסית ואיורים מלווים כל אחד מעמודיו, אין הוא ספור-ילדים-מהשורה, בודאי לא- סיפור לילדים קטנים. אלא, סיפור אהבה, אולי- סיפור אהבה מרפרפת, למתאהבים בכל הגילים.

1 יונה טפר, "רק מאהבה", איורים ועיצוב כריסטינה קדמון, הקיבוץ המאוחד, 1995

סיפורו של העץ נמצא במישור הגלוי והוא פשוט, רציף וברור. אולם סיפור האבה השזור בו נמצא במישור אחר, סמוי כלשהו, והוא מלא פערים וסימני שאלה, אין בו הרבה "בשר" ומה שלא נאמר בו, רב על הנאמר. אבל יש מקום ל"השערות משלימות" וכל קורא יכול לבנות לו כרצונו תמונה שאפשר להחזיק בה... היא הביטה אל הבית שממול מצפה שהחלון יפתח ואמיר יקרא בשמה-אך התריס נשאר סגור." (ע' 10). האם יש לנערה קשר עם אמיר, או שהיה לה קשר איתו ונותק ולכן "פניה היפים חיזורים ועיניים מלילה ללא שינה"? (שם) מדוע מצפה היא לחלון שיפתח ממול? האם נפתח אליה בעבר? על שאלות מתבקשות אלה אין בסיפור תשובה.

"לשמע המהומה הגיע אמיר. הוא השקית את כלבו ושלח מבט מהסס אל חלון הקומה השלישית. "תקרא לנעה, היא מחכה לך! מלמל העץ בלי קול. הנער נשען על גזעו ותלה את עינו בחלון כמצפה לנס." "אם כן, גם הנער כמה ומצפה ויחד עם מבטו הנשלח לחלון הנערה, נוצר בסיפור מתח של ציפיה.

"נעה' קראה אמא, 'אם את רוצה לדבר עם אמיר, תרימי לו טלפון ודי.'" (ע' 26) אמירה עניינית המרמזת על מערכת יחסים הידועה לאנשים שבסיפור, אבל לא לקוראים. האם אגב גם במקומות אחרים בסיפור, היא מאד עניינית ו"ארצית", בניגוד לנעה, החולמנית והמרפרפת, המאוהבת מאד: "הם נפגשו ליד הספסל שלרגלי העץ. 'חששתי שלעולם לא תבואי', אמר אמיר במבוכה. 'פחדתי שלעולם לא תקרא לי, השיבה נעה.'" (ע' 28)

אולם לפי סיומו של הסיפור, בניגוד לכל מה שיכול הקורא לשער על החוט הקושר את נעה ואמיר, לא ניכר שהיה ביניהם קשר שהוא מעבר למבטים גנובים שמלבים ערגה עלומה. לא ניכר שהחלונות הסגורים שאליהם שלח כל אחד מהם מבט עורג, נפתחו אי פעם זה אל זה בפתחה גלויה, רחבה ומלאה. ואולי משום כך כאילו כדי לפצות את עצמם על תקופה ארוכה של משיכה הדדית שלא באה על סיפוקה, בסיום תופשת מערכת היחסים תאוצה. תאוצה מהירה מדי, לטעמי, שמדלגת על התפתחויות, על בנייה ריאלית של מערכת יחסים, וקופצת ישר אל ה"סוף": "חששתי שלא תבואי, אמר אמיר במבוכה. 'פחדתי שלעולם לא תקרא לי, השיבה נעה. 'אני אוהב אותך', לחש אמיר. ואני אוהבת אותך, ענתה נעה ושלבה את ידה בידו... הם התחבקו והתנשקו ברכות. היתה זו נשיקתם הראשונה. העץ הזקן סכך עליהם בענפיו כחופה. אהבתם זרמה בעורקיו והוא החל ללבלב." (ע' 28/30)

האם לא חסר כאן משהו? או שאני, בגילי המתקדם, לא מכירה אהבת צעירים בימינו, או שכבר שכחתי הצהרות אהבה נחפזות, תלויות על בלימה? או שמא, פשוט, אין לחפש נקודות אחיזה בסיפור שהוא כולו, כאמור, רוח ואווירה?!

על "באלו כשבא לו"¹

מאת: אלה שגיא

הצב באלו, שאותו מצאו ילדי כיתה ב' ראשונה, הלך לו לדרכו באותה פתאומיות שבה הופיע. בעשותו כן לא אפשר לנעמה למלא את התפקיד שהוטל עליה ע"י מורתה, להחזירו לבית-הספר, לאחר חופשת שישי-שבת אותה אמור היה לבלות בביתה של נעמה.

באלו סיכל תכנית זו בקרעו את הקופסה, שבתוכה השתכן, וצאתו אל הדרור. נעמה מודאגת וחרדה. היא אינה יכולה למלא חובתה. ומה יגידו הילדים? ומה תאמר המורה?...

אך לבסוף נמצא פתרון. הדוד בני נותן לה את העכבר פיץ מטל, אותו היא מביאה לכיתה במקום באלו, והשמחה בכיתה רבה.

כך ברובד הגלוי.

ואולם, נדמה כי לסיפור רובד נוסף, סמוי ונסתר מן העין.

ברובד זה, מאותו מקום בתת ההכרה בו נולדים הסיפורים, על רבדיהם הגלויים והסמויים, נולד סיפור יפיפה על נפש האדם.

הצב באלו, כך נראה לי, מגלם בתוכו את השאיפה לחופש, את הרצון לעשות מה שמתחשק בכל רגע ועת, מבלי להתחשב במה שיקרה בעתיד או במה שקרה בעבר, את החיים ללא גבולות והגבלות.

על-אף שמסורבל הוא ואיטי בנושאו את ביתו על גבו, אין הוא מחוייב בשום דבר, ורשאי הוא ללכת לאן שיחפוץ.

נעמה, לעומתו, משקפת את תחושות החובה ואת המצפון, את הרצון להיות שקול ואחראי במילוי תפקידים ודרישות, המוטלים על הפרט על-ידי החברה שהוא חלק ממנה.

(1) מירה מאיר "באלו כשבא לו", צייר: אבנר כ"ץ, כתר, 1995

מטבע הדברים, לא תמיד קיימת התאמה בין הרצונות הללו. אם נשתמש במונחים אותם טבע פרויד לרכיבי האישיות המצויים אצל כל אדם, נעמה היא ה"אני העליון" (סופר-אגו) - אותו משהו החבוי בתוכנו בו נאגרים הערכים, לרבות גישות מוסריות שהוטבעו באדם על-ידי החברה, והאידיאלים בהם הוא מאמין. אותו רכיב אישיות תובע מן האדם למלא את המוטל עליו. בעוד באלו, מן העבר השני, הוא ה"דחפים" (איד), הממוקמים בחלק הבלתי מודע שבאישיות.

לעיתים מתעורר קונפליקט בין דרישות האני העליון ודחפי האיד. ה"אני" (אגו), הוא הגורם המתווך בין השניים. כאשר הוא מצליח לאזן ולפשר ביניהם, תהיה התוצאה אישיות בריאה.

כשהלך לו באלו לדרכו, פטור מדאגה, נוצר הקונפליקט המתואר בספר.

כוחות נפש רבים נגזלים מנעמה בנסיגנותיה למלא את חובותיה ותפקידה.

אילו היתה לה אישיות נוקשה, ואני עליון שאינו גמיש היה הקונפליקט נמשך ומותיר אותה מותשת וחסרת כוחות.

אך, למזלה, נמצא פתרון. הבאתו של עכבר לכיתה, כתחליף לצב, וקבלתו הן על-ידי נעמה והן על-ידי הילדים והמורה, מביא את הקונפליקט לסיומו.

זהו פתרון, אשר שלא במכוון מחנך לגמישות. הפתרון התאפשר באמצעות אותה יכולת המאפשרת לאדם בעל אישיות בריאה להתפשר עם הדרישות אותן הציב לעצמו, כשלא ניתן למלאן.

ומה באשר לבאלו, שהלך לו?

באלו אמנם יכול להרשות לעצמו לעשות כל מה שהוא רוצה, מבלי להיות מוטרד בשל כך שהוא אמור להיות מוחזר ביום א' לכיתה, ושאלות כמו מה יהיה ואיך יהיה, כי הוא הרי צב, ואין לו אני עליון ואני מתווך. יש לו רק דחפים.

החופש הבלתי מוגבל של באלו אינו יכול להתקיים באופן בלעדי בתוך אישיותו של האדם. אך הוא יכול להתקיים בדמיונות, בחלומות, ובתוך הספר הזה - בחופש שבתוך היצירה האמנותית...

הספר עתיר הומור, ולו עלילה סוחפת וסגנון בהיר וצלול.

הציורים, המהווים אף הם מעשה אומנות, מיטיבים לשקף את סערות הנפש המתוארות בסיפור: את באלו החופשי כציפור ואת המתחים, הפחד והשמחה של נעמה.

הסיפור, הציורים ועיצובו של הספר, משתלבים אלה באלה ליצירה שלמה וחווייתית אחת.

מאת: יעל ישועה

כמו כל ספוריו של עודד בורלא, גם ספר זה מלא הומור וחידודי לשון. מסופר על משפחה ובה שבע בנות חמודות ונחמדות ולהן שמות מיוחדים: אלישבע, אלישב, אליש, אלי, אל, א. ברור - כי במשפחה זו התכוונו ללידת בנות עד שנולד אח. קראו לו משי. כלם טיפלו בו, אמא, אבא והאחיות. ומשי גדל והיה ילד נחמד ומיוחד בעל דמיונות וחלומות, רואה את הדברים וגם מה שביניהם. האחיות, לא פעם, רשמו בסתר את אמרות הכנף שלו, שהיה אומר לאחר שראה או שמע משהו. "נדמה לי שראיתי שהשמים צוחקים". "לפעמים אני צריך יום קצר כמו שעה, ולפעמים אני צריך שעה ארוכה כמו יום".

משי הוא בעל דמיון עשיר ומפותח, והילדים הרבה פעמים לא מאמינים לו ולסיפוריו והם מכנים אותו "בעל הלומות שוגה בדמיונות".

משי כועס על כך, ("מה אכפת להם אם אני חושב כל מיני דברים וממציא כל מיני סיפורים? מה - זה מזיק להם? הם לא יודעים כמה זה נעים כשבאים לראש כל מיני רעיונות, סיפורים והרפתקאות, וכאילו לנסוע לכל מיני ארצות שונות ומשונות, לא? ויש אנשים משונים, למשל: אסקימואים, אינדיאנים, כושמיים, פפואים, טיבטים, ושמעתי שיש אוכלי אדם בברזיל, אוכלי נחשים וכלבים - במזרח הרחוק, אוכלי סרטנים, צדפים וצפרדעים בצרפת - אז מה אם אני מדמין דמיונות? זה אסור?")

משי נפגש עם בעל חיים שונים: עכביש, נמלה, לטאה, כעמן יפהפה, תולעת וגם עם כלנית פורחת, וכל המפגשים האלה הופכים, בזכות דמיונו הפורה, לספורים מלבבים, מצחיקים ומעוררים מחשבות.

יש לו שני חברים טובים מישה ומשה (גם פה משחק השמות: משי, משה, מישה, מושי) המוכנים להצטרף אליו ואל חלומותיו, ויחד אתם הוא משחק במשחקים שונים, ביניהם הרבה משחקי צרופי לשון, משחקים כאלה הוא גם אוהב לשחק עם בני משפחתו.

מפגש מיוחד, מלא הומור, הוא המפגש של משי ומושי עם העולה החדש שי-לי שהגיע מסיביר, שם למד מפי אביו לדבר עברית מתוך "קונטרס עתיק יומין". בצורה מחוייכת הצליח עודד בורלא להביא בפנינו בספור קצרצר, משהו מהרבים השונים בשפה העברית.

* כתב וצייר: עודד בורלא, הוצאת "ביתן", 1995

הייתי ממליצה - בפני מורים המלמדים בכתות ב' ג' ואפילו ד' לקרא ספר זה בפני הכיתה, להנות במשותף מן ההומור המיוחד של עודד בורלא, ולשים לב במשותף לחידודי הלשון הרבים המאפיינים את הספר.
בתקופה זו בה שפת ה"קומדי-סטור" משתלטת על שפתנו, קריאה כזו יכולה להיות משב רוח מרענן.

עפרוני*

מאת: יעל ישועה

עפרוני הוא ספר ההמשך לספר "שרה גבוהה ופשוטה" שיצא לאור בעברית לפני מספר שנים.

שרה הגיעה לערבה ממדינת מדין, בעקבות מודעה בעתון בה היה כתוב כי חוואי, אב לשני ילדים מחפש אשה.

פֶּלֶב, הבן הצעיר, מתאהב בה מיד, האב והבת מתקשרים אליה לאט. אך שרה, בפשטותה, בטוב ליבה ובחשיבתה הישירה קונה את ליבם ומשנה לטובה את המשפחה הקטנה שאבדה את האם כשנולד פֶּלֶב. בספר "עפרוני" מסופר על בצורת קשה הפוקדת את האזור. לאט לאט מתייבשים מקורות המים, הנחל והבארות.

האנשים נאלצים לעזב את מקום מגוריהם ולנדוד למקום אחר.

ג'יקוב, אבי המשפחה, לא מסוגל לחשב על עזיבה. כלב מפחד מן העתיד. מה יקרה אם לא ירד גשם... האם שרה תעזב אותם ותחזר למיין הירוקה.

מגי, אחת השכנות, אמרה פעם לשרה: "את יודעת, את כמו העפרוני של הערבה, הוא שר את שירו מעל השדות, כדי להודיע לכל הצפורים על נוכחותו, ואז הוא צולל אל האדמה כדי לבנות לו את קינו. אבל את עוד לא ירדת אל האדמה, שרה".

הבצורת הולכת ומחריפה, ואתה מגיעים גלי השריפות. ג'יקוב מחליט כי הילדים יסעו למדינת מדין, אל משפחתה. ג'יקוב נשאר בערבה.

אחרי מספר חדשים מגיע האב ומבשר להם על הגשם שהגיע לערבה.

המשפחה כולה שבה אל קינה. ושרה נושאת בבטנה תינוק.

הספר כתוב בצורה פשוטה, חמה ומלבבת, ומתאר בפנינו חיים יומיומיים של אנשים עובדים, שיודעים לתת ולהעניק מתוכם זה לזה.

גם האיורים של אבנר כץ מתאימים מאוד לאוירת הספר.

* פטרישיה מקלקלו, "עפרוני", תירגמה שלומית אפל, עם עובד, 1994

במבט ראשון

מאת: גרשון ברגסון

עני הציל פיל?

כתב: אב טל חן ונדב, איירה: תקוה חורש, הוצאת תג 1995, לא ממוספר (40 עמ'), צבעוני, מנוקד, נייר כרומו, צורה אלבומית.

סיפור אלגורי שגיבורו הוא "עכברון טוב מנומס ושקט", אך יום אחד הביט החוצה מהמחילה וחשב שהוא רוצה לצאת לג'ונגל "אני רוצה הרפתקאות". אמו הזהירה אותו שיש בג'ונגל חיות גדולות, והן מפחידות. אך אבא עכבר הצדיק את שאיפתו, ונימק שהוא פיקח, וחכם, וודאי "ימצא פתרון לכל בעיה שיתקל בה". כבר בפתיחה אנו חשים במטרת האלגוריה.

הילד הקטן, כמו העכברון, משקיף מן המחילה - מהבית הסגור ומסוגר לעבר החוץ, אך הוא מרגיש לא בנוח במסגרת המצומצמת ושואף החוצה, למסגרת רחבה חופשית ושאיפתו לג'ונגל, ששם אין כבלים של בני אדם, אך בג'ונגל זה יש חיות, או שמא אנשים רעים הזוממים להרע לזולת.

העכברון עובר בג'ונגל הרפתקאות רבות: נתקל בנחש המחפש טרף, ראה את ניצי הנץ. ציפורגי החתול. חווה חוויות של רגל עצומה המוכנה לדרוס אותו. בכל מקרה של סכנה מצליח להיחבא או לנצל שיחים שיכול להתחבא בעזרתם, אולם הסיום טוב. אמנם אלגוריה ציפורה של הסיפור, אך בזחירות רבה אפשר להסיק לקח - אפשר לצאת למרחבים, בזהירות ובפיקחות.

יותם נורא כועס

כתב: אליעזר מלכיאל, איורים: אבנר כץ, מסדה 1995, צבעוני, מנוקד, לא ממוספר.

סיפור בעל אופי פסיכולוגי. יותם כועס נורא על כי אמרו לו - "לא".

אין אנו יודעים מה ביקש ומדוע לא נענו לו. זוהי תופעה ידועה אצל ילדים, מבקשים משחו, בין אם העיתוי לא נוח, ובין אין זה הגיוני. תופעה זו נפוצה אצל ילדים בגילים שונים, לכן אין בספר רמז לגיל המבקש.

אבא, - ויכול להיות אמא, או אפוטרופוס מבוגר אחר - אינם יכולים להיענות לבקשת הילד ואומרים 'לא' ואז הילד כועס, נוקט באמצעי סחיטה שונים, ואפילו נוהג ב"אלימות" כלפי המבוגר. המבוגרים מנסים לפייס את הילד וגם הם נוקטים באמצעים שונים - ריאליים דמיוניים - אך ללא תועלת. אבא מנסה דרך שונה, מנסה בסיפור נונסנס המעמיד את יותם בניסיון - מספר סיפור על חתולה שהיא "מכשכשת בחדק שלה ונובחת", הילד אינו עומד באתגר זה, יוצא ממחבואו וסותר את סיפור של האב: "לחתולה אין חדק/ והיא לא מפחדת מעכבר,

והיא גם לא נובחת, ובכלל מה פתאום שהיא תשפריץ מיקנ?

והכעס של יותם עובר והכל בא בשלום על מקומו.

יער החיים

כתב: ליאור חריש, עיצוב ואיורים: ליאת בנימיני אריאל, הוצאת המחבר, 1995.
בספר 7 סיפורי חיות, המגמה - האנשה, והמטרה - להקנות "לילדים מושגים בסיסיים בנושאים חברתיים מרכזיים על דרך המטפורה".
הסיפורים מגויסים לנושא חינוכי, והכוונה של המחבר, להנך לערכי דמוקרטיה, חירות ושוויון.
הכוונה ודאי רצויה, אך מורגש שהמחבר הכתיב בעלילה את מגמתו להתאימה לצרכיו.

פיציותק

כתבה: דבורה עומר, עיירה: רוקי ברארי, הוצאת יוסף שרברק ח"א 1995, פורמט אלבומי כעכטים לא ממוספר, (24 עמ').
דבורה עומר מתמקדת בנושא הנוגע כמעט לכל הילדים בגיל צעיר, ולפעמים גם בגיל גבוה יותר - הפחד.
אנו יודעים שילדים מפחדים מהחושך, וכפי שכותבת דבורה עומר "כשהייתי קטנה פחדתי מהמון דברים", פחדה להשאר לבד בעולם.
פחדה שמא התנהגה שלא כראוי שהאורחים באו ועוד.
הילדה מנסה להתגבר על הפחד, ומנהלת שיג ושיח עם המפלצת, מנסה לשנות את אורח חייה ומלמדת אותה איך להתנהג.
כיצד לאכול, איך לשוחח עם אנשים, כלומר, הילדה משנה את אופיה של המפלצת, ומגיעה אתה להישיגים חינוכיים, שלא זו בלבד שאינה מאיימת, אלא להיפך, מחסלת את איום הפחד ונהפכת למפלצת טובה.
המפלצת שהילדה קראה לה פיציותק, הפכה להיות ילדה וביקשה עוד ועוד סיפורים, לבסוף קפצה החוצה, והילדה חלמה חלומות טובים והמפלצות היו נחמדות ומקסימות.

אני לולה

כתבה: עדינה בר-אל, רשפים, 1995, 88 עמ', לא מנוקד.
בספר 29 סיפורים קצרצרים על תקופות השואה מסופרים ע"י עדינה בר-אל, על סמך סיפוריה וזכרונותיה של לולה רוטשטיין.
אנו קוראים ביעף על אירועים שחוותה הילדה, לולה, מאז פרוץ מלחמת העולם השנייה, כשמשפחתה גרה בסוסנוביץ וחיה ברווחה, דרך הגיטו בכפר סמוך לעיירה, עבור למחנות השמדה, כאשר אושוויץ ברקע, וחוויות מחנה דורא והמשרפות בו.
בצדק שואלת הסופרת בהזדמנויות שונות, "איך הם הצליחו לעבור את זה?" והקורא שואל את עצמו איך הצליחה הילדה לולה רוטשטיין, לסבול את הכאב הנוראי הפיסי והרוחני, מאז ספטמבר 1939 עד גמר המלחמה כשהיתה במחנה נורדהאוזן בגרמניה.

הילדה לולה, מספרת על התנאים הקשים עקב הגזירות של הנאצים, והתעללותם בקורבנותיהם אבל גם מציינת את ההצלחות של אנשים טובי לב, בעיקר פולניות, ובמקרים בודדים עזרתם של גרמנים. הספר נקרא בעניין ותורם לצעירינו מודעות בנושא השואה.

חדש, נעים, יעיל, סיפור לכל יום

עריכה: ד"ר מירי ברוד, מירה מאיר, עיצוב: איקו אביטל, הוצאת: ספרית פועלים, ידיעות אחרונות, ספרי חמד 1995, צבעוני, מנוקד, 12 כרכים בסדרה מה החידוש? ההורים שרגילים לקרוא באזני הפעוטים סיפור או שיר לפני השינה או במשך היום ואלה שכבר קוראים בעצמם - לא יתלבטו יותר בחיפוש אחרי טקסטים. המחברות. שהן בנות - סמכא בנושא, העניקו למעוניינים חומר מתאים, הן למי שקורא והן לאלה שקוראים באוזניהם "סיפור לכל יום" אינו מחייב, כמובן, את ההורים, אפשר להחליף את הסדר, אפשר לפסוח, פרט כמובן, לגבי הסיפורים האקטואליים והכוונה היא לחומר המכוון לחגים.

מדוע נעים: משום שהחומר נבחר מבין אלפי יצירות שנכתבו בעבר. יש ביניהם סיפורים, או שירים, שנוסחו בשפה ארכאית, והקוראים בימינו מתקשים להבינם, או שצריך להפסיק מדי פעם ולהסביר את המילים והמושגים, לכן העדיפו המחברות ל"ספר מחדש". חומר מסוג זה - עובד או סופר מחדש - מגיע כדי 25 אחוז מכל המוגש, על כן נעים לשומע להקשיב למסופר בלא שנאלצו - המספר והמאזין - להפסיק את רצף העלילה.

ויעיל - משום שכל הסדרה - 12 ספרים לפי החודשים העיבריים - מתשרי - עד אלול - מקיפים את כל השנה ותשומת לב לחגים הנופלים בכל חודש. הסדרה מתייחסת גם לתופעות הטבע, והילד לומד על התמורות החלות בארצנו בהתאם לאקלים הסובב אותנו. יש להוסיף שבסדרה כלולים כ - 120 סופרים ומשוררים והקוראים מתוודעים לעולם היוצרים גם שלנו וגם באומות העולם. אל לנו להיבהל. איש אינו מעלה על הדעת שנוזכור את כל 125 היוצרים. כ - 60 יוצרים תרמו כל אחד יצירה אחת. כ - 25 יוצרים תרמו 2 יצירות, כ - 40 תרמו מ - 3 עד 20 אך רק שלושה תרמו 10 יצירות ועוד 3 - כ - 20, לפיכך אם רוצים המחנכים להקנות לילדינו גם את אבות היצירות, ודאי יסתפקו באזכור שמותיהם שיצרו מ - 10 עד 20. ויש להוסיף עוד משהו, הספר שהוא נכס תרבותי לבית אינו מיועד לקריאה חד - פעמית. אפשר לחזור ולקרוא בו במשך שתיים שלוש שנים, וקריאה זאת נכונה. כי הילד אוהב לשמוע ולקרוא משהו שמוכר לו, זאת ועוד - בבית שיש בו ילדים בגילאים שונים - הספר משמש במחזוריות למספר שנים. היצירות הכלולות בסדרה אויירו או צוירו על - ידי אומנים בעלי שם, וגם העיצוב של הספר והסיפורים, נעימים מאד לעין וגם מלאכת מחשבת זאת ראוייה לציון.

לגיל הרך

צייד ותיק שמימיו לא צד זוכה לכך שמזדמן לו ארנבון פצוע. הצייד מרפא אותו, משאיר אותו בביתו ומגדלו כחיית מחמד. סיפור פציפיסטי.

גולדברג הצייד,
כתב: חיים ברעם, איירה:
חגית מקרון, הוצאת: נבו
20 עמ'. מנוקד.

שירים קצרים וקליטים לגיל הרך ביותר, בשירים מילה אחת או שתיים בשורה, הרבה חזרות, הרבה קצב ויחד עם זאת - שפה עשירה, צבעונית ומלאת צלילים. הנושאים טובבים את עולמו של הפעוט: החתול הרטוב, הראי, המשחקים השונים וכדומה. לשירים הקצרים אין שמות נפרדים, והם זורמים - אחד אחרי השני מלווים באיורי פסטל רכים ונעימים של מיכל אפרת.

בדשא יש פרח.
כתבה: מיריק שניר,
ציורים: מיכל אפרת.
הקבוץ המאוחד 1995,
32 עמ'. מנוקד.

סיפור בחרוזים, לסבתא יונה יום הולדת והנכדים מביאים לה אפרוח במתנה. האפרוח גדל לתרנגול ולא לתרנגולת על כן תמשיך סבתא לקנות ביצים במכולת. ספור יפה בחרוזים מעושר בציוריו הנפלאים של אבנר כץ.

תרנגול או תרנגולת,
כתבה: דתיה בן-דור,
אייר: אבנר כץ, הוצאת:
מודן. 28 עמ', מנוקד.

סבתא לאה אינה מיטיבה לראות ועל כן היא מפילה ושוברת חפצים. סבא יעקב מרבה לתקנם. יום אחד היא מקבלת מאורח משחת פלא מצמחים והמשחה מרפאה את עיניה. אין יותר כלים שבורים בבית וסבא מחוסר עבודה ועצוב. עד שהנכדים באים ומספקים שוב עבודת תיקונים בשפע לסב. ספור שובה לב.

סבתא לאה וסבא
יעקב,
כתבה: לאה בן שלמה,
איירה: אילה ברזניצקי.
הוצאת: ביתן, 20 עמ',
מנוקד.

אוסף של 32 שירים לפעוטות. השירים בהם חדשים, בהם מן הישנים והטובים של טובי המשוררים. השירים טובבים סביב המשפחה. מרכז עולמו של הילד הקטן.

אני והמשפחה שלי.
מבחר לפעוטות,
ערכו: מיריק שניר

ויונה ספר, איורים: גיל- היצירות תזמנה קריאה מהנה ותעשרנה את הילד בחוויות לי אלון קוריאלי, הוצאת ובשפה.

הקיבוץ המאוחד.

ידיעות אחרונות, ספרי

חמד. 84 עמ', מנוקד.

העכבר והתפוח, כתב: סטיבן בטלר, תירגמה: נורית זרחק, הוצאת שבא. לא ממוספר, מנוקד. העכבר רואה יום יום תפוח יפה על העץ ומחכה שיפול. התרנגולת, האווז, העז והפרה מצטרפים אליו ומנסים לעזור לתפוח ליפול מהעץ. כל הנסיונות נכשלים. כל החיות עוזבות כשהן מבטלות במילים את ערכו של התפוח. רק העכבר נשאר והסבלנות משתלמת. הוא זוכה בתפוח.

דירה ללא כינים, כתבה: חוה חבושי, איורים: נורית יובל, הוצאת: מסדה 1995, 37 משעשעים. עמ', מנוקד. חמישה סיפורים על קנאה בין אחים, יום ראשון ללימודים, ועל אסף שיש לו סוף סוף כינים, והמלחמה בהן הכוללת קניית משחות, חפיפות וכדו' הסיפורים משעשעים.

בגלל הבית שעל העץ, כתבה: יעל בן-ברוך, ציורים: רינה גינוסר, הוצאת: מסדה 1995, מנוקד. 2 סיפורים. 1) לגילי יש בית על העץ, בו היא מקשיבה לציפורים, משחקת עם בובתה ומתבודדת. חברתה דניאלה עולה לשם בלי רשות, אך פוחדת לרדת. גילי נותנת לה לאכול מעוגיות "הקסם" שאפתה אמה, והן נוסכות בה אומץ. 2) "בנגלי" - גם הוא מספר על גילי הנוריה נסעו לחופשה ודוד בני שומר עליה. היא עולה לבית שעל העץ בלילה ונתקפת בפחד מדוב שחור. בני נותן לו שם - בנגלי, והפחד עובר. סיפורים מעולמם של ילדים. לא מרתקים במיוחד.

בנצי, כתב וצייר: דויד מקי, תרגם: אברהם יבין, הוצאת: עם-עובד 1995, לא ממוספר, מנוקד. בנצי הפיל היה אחר מכל הפילים: כולם אפורים בצבע של פילים והוא אדום, ורוד, צהוב וכל הצבעים. יום אחד "נמאס לו להיות שונה". המוטיב של להיות אחר, להיות יוצא דופן הוא מוטיב ידוע ונפוץ בספרות הילדים (הברזון המכוער, הביצה שהתחפשה). בספור זה הוא מטופל

בצורה אחרת: עליזה וקלילה יותר. בנצי והפילים הצבעוניים ישמחו את לב השומעים והקוראים הצעירים.

נושא הסיפור קנאה. חברותיה של סיגלית בגן מגלות זו לזו סוד, ואינן משתפות אותה. סיגלית מבררת עם הוריה, וגם להם יש סודות. היא מחליטה שגם לה יהיה סוד. היא מכניסה לתוך תיק האוכל שלה חיפושית, והילדים בגן מחקים אותה וכל אחד מכניס לתיקו בע"ח אחר. כשהגננת רואה שהילדים אינם אוכלים היא מכריזה שבגן אין סודות וכולם חייבים לפתוח את תיקי האוכל. הסודות יוצאים והגננת קופצת בבהלה על הכיסא, עד שכל הסודות יוצאים לחצר. סיפור מן המציאות ספק אם ירתק את הקטנים.

דודי נשאר בבית לבדו כאשר אמא ואבא יצאו לקניות. היה עליו לשמור על אחותו התינוקת ולקבל הודעות בטלפון. דודי מקבל שיחות ועליו למסור את תכנן להוריו. מה יעשה, ועדיין איננו יודע לכתוב? הוא מוצא פתרון יצירתי בעזרת צבעים ודמיון רב. למשל: לאבא יש תור לרופא שיניים בשעה 7... הציור הוא: פה פתוח ובו 7 שיניים...

ועוד יצירות כאלה. דודי איננו מתבלבל. ההודעות נמסרות ואמא ואבא משיבים בציור של לב אוהב... סיפור מקסים עם משפטים קצרים, מובנים וחביבים. ציוריה הנאיבים של אורה איתן ממלאים תפקיד חשוב בספור זה.

לנפוכות

73 שירים שנושאייהם המרכזיים הם הטבע שבסביבות הכנרת והחרמון. בשירים רבים נזכרים אתרים שונים בשמותיהם באיזור הכנרת. בשירים תיאורים ריאליים ודמיוניים כאחד: "כי בין עובדה לאגדה פה אין כל חיץ". עדולה משלבת חומרי אגדה בשירים ורוקמת עלילות דמיוניות. המים, הים,

לסוד של סיגלית יש משושים.

כתבה: אסתר זיו,
ציורים: אמרי רובינגר,
הוצאת: מסדה 1995, 36 עמ', מנוקד.

אפשר להשאיר הודעה,

כתבה: גירה הראל,
ציורים: אורה איתן,
הוצאת: עם-עובד,
מהדורה חדשה 1995,
לא ממוספר, מנוקד.

גלוש בחרמון נשוט בכנרת

כתבה: עדולה. ציורים: טניה רוטמן. הוצאת: הקיבוץ המאוחד, 69 עמ', 1994, מנוקד.

ההשתקפויות, הדגים והציפורים יוצרים חגיגה צבעונית ורתמית. עולם הילדים בטבע ותפישתם עת המציאות מובעים בשירים רבים: "מי דוחף את הגל אל האף?/ היא שניהם היו עצובים רצו להזמין האחד את השני, אבל התביישו.

בעת ובעונה אחת עלה בדעתו של כל אחד מהם, להתקרב אל השני ולהגיש לו שי. ומאז ועד ... הם חיים באושר ובעושר.

אורי, חולה, הוזה ובחלומו הוא טס לחלל בחברת אורח בן כוכב. הם פוגשים בשביל החלב בדובה הגדולה והקטנה, את מה שאינם רואים בחלל רואה אורי על מסך הטלוויזיה שעל חזהו של בן-כוכב. וגם בעולם הדמיוני שבו הכל ניתן ממלאת הטלוויזיה תפקיד חשוב. הסיפור קריא. ומשקף מאויים של ילדים רבים,

אורי בן-כוכב
כתבה: לאה שגור,
אייר: אודי טאוב,
הוצאת "דני ספרים" 31
עמ', 1994, מנוקד.

זוג הורים, שלושה אחים ואחות קטנה דמות מסתוריים של זר, מטיל בבנים מומים באמצעות קללה, שניתן יהיה להפר אותה, רק אם הבנים יתגברו בכוחות עצמם על המומים. והם אכן מצליחים ובסוף הטוב נערכות ארבע חתונות. מעשייה עממית שיש בה פיקחות וחכמת חיים השייכים לזמננו ולמקומנו.

קללת הזר המוזר
כתב: אבירם קנטור,
אייר: וולף בולבה,
ספרית-פועלים, 32 עמ',
1995, מנוקד.

אוסף סיפורים ומהתלות הקצרות, בהן החיות מאונשות ומתנהגות בהתאם. רוב הסיפורים הם עיבודים של מהתלות ידועות ומוכרות. הסופר מספר על חיות המצטיירות בעיני הילדים.

חיות מחייכות
(מס' 21) כתב: אלי רה,
איורים: פפי מרזל למס' 1,
ליאת צח-גרבר למס' 2,
הוצאת "דני ספרים", 21 עמ'
בכל חוברת, 1995, מנוקד.

36 חרוזי - שיר מרובעים (4 שורות). השירים לפעוטות, נושאים מחיי יום עם פואנטה ותחכום, או סתם עובדה מחורזת שיש בה לימוד לילד הרך: "בלון גדול/ נתלה על עץ/ נגע בקוץ/ והתפוצץ". האנשות רבות, וקריצה למבוגר, כך שהקטנטן לא הכל מבין: "חמור אחד, כועס נורא, /הגיש תלונה במשטרה." /"בכלל לא פיר", טען לאמר, /שכלל טפש קוראים חמור". נימה דיאקטית: "על יד פרדס-חנה/ צמח עץ בננה, /ואת הפרי" באביב, /יאכל ילד מתל-אביב". המודרניזם של אטלס: "מן העציץ/ פרח הציץ/ אמר לגנן:" /"תפסיק להשפריץ!" ילדים אולי ייהנו, אם יבינו, אך ביאליק בקברו...

מה רואה רון מראש המגלשה בגן השעשועים? - הרבה דברים. אך החשוב ביותר הוא הבלון האדום הקשור למוט של כביסה בגינה של גברת אגמון. רון צועק אל הבלון שלא יברח וכך מעיר את הגברת אגמון משנת הצהריים שלה וזו כועסת...

ציוריה של אלישבע געש תופסים את עיקר הספר והם גדולים, צבעוניים ומלאי הבעה: עיני הילד התמימות והדואגות לבלון, מול פרצופה הזועם ושערותיה הסומרות של גברת אגמון. ספר חביב לקטנים אשר יזדהו עם הספור ובעיקר עם ציוריו.

5 סיפורים קצרים מחיי יום-יום במשפחה, שגיבורם הוא עירון. "לכל ילד חדר משלו" - על הרצון לפרטיות, וכשהיא נענית - חוזרים לישון ביחד. "הזבוב שעף מן הדף" - תשובותיו המחוכמות של עירון על אי הכנת שיעורים, מעוררים חיוך. "אני לא צריך את זה" - בקורת על האם המתערבת בקניית מתנה לחבר. "בובת המשאלות" - בקורת על אם שאינה מגלה את האמת, מי נתן את המתנות, אכזבת הילד. "את זה לא לומדים בביה"ס - ילד חכם, העונה בהומור להנאת הוריו. הספר כתוב בחן ובהומור.

הסיטואציות ריאליסטיות וחכמת הגיבורים מהנה.

היפופוטם במרק
כתב: יהודה אטלס,
צייר: יוסי אבולעפיה,
הוצאת שבא, 40 עמ',
1995, מנוקד.

רון והבלון האדום
כתבה: דורית אורגד.
ציורים: אלישבע געש,
הוצאת "דני ספרים",
1995, לא ממוספר,
מנוקד.

את זה לא לומדים
בבית-הספר
כתבה: נעמי בן-גור.
צייר: אבנר כץ, הוצאת:
כתה 63 עמ', 1995,
מנוקד.

קציצה מהצהורים ועוד 7 ספורים קצרים מעולם הילדים עם הזמור נפלא.
ספורים
 כתב: אורי אורלב.
 ציירה: אלישבע געש.
 הוצאת ספרים: כתר.
 ראשית קריאה. 74 עמ',
 1995, מנוקד.

- התאומים אוכלים כנפי תרנגולת ומצפים שיצמחו להם כנפים. "הגנת שלי" - זעזוע עקב שמיעת אפיקורסות המיוחסת לגנת. "אבא מטפלת" - מטפלות שונות ומשונות וביניהן - אבא מטפלת. "ראש העיר, תן לשיר" - חבורות יריבות המשלימות לשם מאבק משותף, "קציצה מהצהורים" - ילד המסתובב יום שלם עם קציצה בפה. "ילד בבואה" - השתקפות וכמיהה לאח. אורלב משתעשע בסיטואציות ובלשון הילדים הממחישים מאטפורות ותפישתם תמימה. סיפורים מהנים!

אסקלד וברווי הכסף, 3 אגדות עם נורווגיות. 1) "אסקלד וברווי הכסף" -
 אגדות נורווגיות, עבדה
 ותרגמה: נורית גולן,
 ציורים: רינה גינוסר,
 מסדה 1994, 32 עמ',
 מנוקד.

אסקלד מנצח את הטרול האכזרי. הבן הצעיר בין שלושה אחים הוא החכם המביא למלך את ברווי הכסף של הטרול, את השמיכה ואת נבל הזהב, ונושא את בת המלך לאשה. 2) "הנער והשד" - נער שובב מצליח להניע שד בתוך אגוז. 3) "חתולה מיוחדת במינה" - הווי נורווגי והמלחמה בטרולים. הצייד עם הדובה הלבנה מבריא את הטרולים הבאים לחגוג בבקתה שבעיר. האגדות אופייניות להווי הנורווגי, וחכמת הצעיר העולה על אחיו ניכר גם כאן. הספר נקרא בעניין.

מירנדלה ללא ארץ,
 כתבה: שולמית אלמוג,
 ציירה: טטיאנה קופיאן,
 מסדה 1995, 32 עמ',
 מנוקד.

שתי אגדות מקוריות: 1) "מירנדלה ללא ארץ". 2) "פלנדיו הקפצן". בסיפור הראשון עולה הנושא: מי היא נסיכה? סיפור אירוני המותח ביקורת על המושגים של המלכים. מירנדלה היא בת לזוג משרתים בארמון המלך, המחנכים אותה כנסיכה בדיבור ובהתנהגות. המלך עורך לה מבחן ומשיא אותה לבנו. הוריה הופכים ליועצים חשובים בארמון. 2) ביער מכשפה ההופכת את אחת האחיות לצפור, האחיות השנייה מבטיחה למכשפה את חתנה כדי לשחרר את אחותה. פלנדיו החותן יודע לקפוץ רחוק ובחכמתו מציל את האחיות. סממני האגדה - היפוך לבע"ח, רוע המכשפות ומעשה כשפים - מתבלים את הספורים היפים הללו.

שתי אגדות סיניות: (1) "עגל תאו קטן ויפה." (2) "שני האחים זרע השעורה" (אגדות סיניות), ספרו: רותי נויגרטן וזהבה כנען, ציורים: נורית צרפתי, מסדה 1994, 31 עמ', מנוקד.

שתי אגדות סיניות: (1) "עגל תאו קטן ויפה." (2) "שני האחים זרע השעורה". בסיפור הראשון מתנכלות שתי נשים לאשה השלישית הצעירה היולדת בו, וזורקת אותו לברכה ומאכילו בו את התאו. נולד עגל יפה הנוהג כאדם, לבסוף פושט העגל צורה וחוזר להיות גבר יפה המתחתן ומחזיר לאמו את כבודה. בסיפור השני - האשה ובעלה מתנכלים לאח הצעיר השוטה, אך הוא הופך לעשיר המסתפק בחלקו, ואילו אחיו החומד כסף רב מוצא את מותו. היסוד העל-טבעי בספור בדמות עוף גדול הנושא את האחים לאי מלא זהב. בשתי האגדות בולט הגמול: שכר לטובים ועונש לרשעים. דמיוני ומעניין.

אגדה איטלקית על מלכה חשוכת בנים שילדה צמח מרווה. אחיינה המלך גנב אותו ממנה, וכאשר חילל בחלילו יצאה מן המרווה נערה יפהפיה. אחיותיו המקנאות התנכלו לה, והגנן הציל אותו בשמעו בסודות מפי זוג דרקונים. המלך נשאה לאישה ונולד להם צמח דוזמרין וסוד הדרקונים הביא להפיכתו לתינוק נאה. הורי נערת המרווה שותפו בשמחה. עולם על טבעי כדרכה של האגדה, צמחים הופכים לבני אדם, דרקונים מדברים וסוף טוב. ספור מעניין.

שני סיפורים בספר: (1) "אורן בן, אורן בת." (2) "לילה בלי אורן ואורן". בסיפור הראשון עולה הנושא הפמיניסטי: בכיתה שני בנים ושם אורן, ויום אחד מופיעה בת ושמה ג"כ אורן. היא דורשת זכויות לבנות, היא תשתתף במשחק הכדורגל עם הבנים ותעבוד בנגרות. המערכת נכנעת לדרישותיה. בסיפור השני - שני האורנים הסובלים מבעיות בבית מחליטים לברוח. לאן? לביה"ס, בבית הם מספרים שכל אחד ישן אצל חברו, ושניהם לנים בביה"ס. כאשר אין מחפשים אותם, פג טעם "הבריחה".

לענתי סרבל ובו 12 כיסים ובהם דברים שונים. אך החשוב והאהוב ביותר נמצא בכיס הגדול ביותר -

נערת המרווה, (אגדה עם איטלקית), סיפור מחדש: אורי אורלב, תרגום מאיטלקית: לואיזה פרטי קואומו, ציורים: יערה עשת. הוצאת: מסדה 1995, 31 עמ', מנוקד.

אורן בן, אורן בת, כתבה: רימונה דינור, ציורים: אמי רובינגר, הוצאת: כתר 1994, 77 עמ', מנוקד.

הכיסים של ענתי, כתבה וציירה: פנינה מקקי,

האחרון. הסיפור - שהוא חידות המובילות למטרה - יכול לשמש למשחק בין הקורא לשומע, או בין הקורא לבין עצמו. תאור החפצים מאולץ לעיתים והתמונות גם הן מגובבות מידי - אך אפשר לבלות עם חידות המשחק האלה זמן נעים.

סיפור עליז ומלא קצב על שלשה בנים. האחד אוהב לתופף, השני - שורק ונושף, והשלישי - שר קופץ ומתפתל כזמר רוק. השמחה והרעש רבים בגן ובבית למגינת לבם של הגננת ובני המשפחה. אך שלשת הרעשנים מצאו פתרון: תזמורת ילדים. ואליהם מצטרפים כל ילדי הגן והרבה כלים מרעישים. הספור, כאמור, מלא קצב ורעש. השפה עשירה ורב-גונית, האיורים צבעוניים ומשתלבים בספור הסוחף. לעיתים כי בתוך השמחה הזאת קשה להתמצא בספור.

סיפור על טרקטור אדום גדול ועל הדוד אהרון אשר עבדו יחד שנים ארוכות. במשך היום חרשו, שדדו, קצרו, אספו אספסת, הביאו חלב למחלבה ועוד ועוד. ובלילה - "הדוד אהרון הלך לישון והטרקטור עמד בחצר וחיכה שיתחיל יום חדש. כך חלפו הרבה שנים".... עד שבא טרקטוריסט חדש אשר לא רצה את הטרקטור הישן - העיף. הוא נצבע בכחול וצהוב והועמד בגן הילדים - למשחק. אך הדוד אהרון, שהלבין בינתיים, מצא לו תפקיד חדש. מאיר שלו מגיש לנו שוב סיפור עם קצב ואהבת אדם ועבודה. לטרקטור יש לב של בני אדם ועיניים חייכניות וקורצות. ציוריו של יוסי אבולעפיה מלאי חיים והבעה והם משתלבים נפלא עם הספור המקסים.

חמש דקות של שקט מבקשת אמא פילה. היא זוכה לפחות מזה כי שלושת הפילים הקטנים מבקשים הרבה דקות של תשומת לב. הסיפור והציורים מלבבים.

תרגום: מיכל צחור, הוצאת: עם-עובד 1995, לא ממוספר, מנוקד.

תזמורת ילדים, כתבה: יונה ספר, צירה: ליאת צחגרב, הוצאת: הקיבוץ המאוחד, 1995, 23 עמ', מנוקד.

הטרקטור בארגז החול, כתב: מאיר שלו, ציורים: יוסי אבולעפיה. הוצאת: עם-עובד. 1995, לא ממוספר, מנוקד.

חמש דקות שקט, כתבה וציירה: גיל מרפי, תרגמה: מ. הדס, מסדה, 28 עמ', מנוקד.

שלל פרחים. לכל פרח מוקדש צילום. תאור ואגדה. סידור הפרחים לפי עונת הפריחה. מקנה לילדים ידע וגם הנאה.

פרחי אגדה,
כתב: עמוס בר, צילם:
עזריה אלון, איירה:
נורית צרפתי, הוצאת:
ידיעות אחרונות, ספרי
חמד, 253 עמ', מנוקד.

המטאטא הוא כלי עזר להפלגה למחוזות הדמיון. גם הסבא משתתף במסעות עד החזרה לחוף: ספור עשיר בדמיון.

סירת המטאטא,
כתב: נעמי בן-גור,
איירה: הילה חבקין,
הוצאת: הקיבוץ
המאוחד, 20 עמ', מנוקד.

חוויות יומיומיות של איה, תלמידה בכתה א'. הקטעים מלווים בציורים מלבבים, ילדים ייחננו מכך שיש שותפים לחוויות האישיות שלהם.

יומן החוויות של איה,
כתב: תמר פיש-נחשון,
איירה: אלישבע געש,
הוצאת זק 1995,
80 עמ', מנוקד.

לקט נבחר מסיפוריה של דבורה עומר. הסיפורים מעובדים ומקוצרים מגוון הנושאים רחב ומנציחים חוויות מגוונות. גיבוריהם של רוב הסיפורים הם ילדים מופנמים, בעלי עולם עשיר ומגוון שמצאו לעצמם פתרונות לבעיותיהם (את מי שאוהבים) ועל כן הם מעוררים אהדה והזדהות.

הספר הגדול של דבורה עומר,
כתב: דבורה עומר,
איירה: אלישבע געש.
הוצאת: עם עובד, 95 עמ'. מנוקד.

שועל ושועלה רוקדים בנשף שועלים לילי. רגליהם יחפות, אך על ידיהן כפפות. בזמן הריקוד דוקרת מידי פעם השועלה הנחמדת את השועל, כשאוזלים תירוציה היא רוצה לחמוק, ואז נגש אליה השועל. הספר מעוצב ומצויר - להפליא.

כפפות,
כתב: נורית זרחי,
איורים: הילה חבקין,
הוצאת מסדה, 44 עמ'.

איש אדום ובודד מחליט לצאת לדרך למצוא לעצמו חבר. הוא מגיע לסביבה צהובה ומוצא איש צהוב הדומה לו.

המלחמה האדירה,
כתב: אורה אייל,

הוצאת ספרית פועלים, 22 עמ', מנוקד.
הערכים שלום ושיתוף פעולה עולים בספר, מן המראות ומן העלילה. המחברת מדגימה כיצד הכעס והשנאה מתנפחים למפלצת, וכיצד המפלצת נמסה ומתפזרת, לצבעים יפים ורבים.

הציפור הקטנה,
כתב: סאוויור פירוטה,
תירגמה: גורית זרחי,
אייר: סטיבן בטלר,
הוצאת שבא,
לא ממוספר, מנוקד.
הציפור הקטנטנה והכחולה שואלת מה לעשות היום. החיפושית מציעה לה לקפוץ, הזחל - להתפתל. והצפרדע - לנתר וכדו'. הציפור מנסה הכל, ללא הצלחה עד שבאה אמא ומציעה: עופי! ואכן הציפור עפה חגה ומגיעה לגבהים, המסקנה - כל בעייה אישית דורשת פתרון אישי. הציורים מלאי צבע הומור ותנועה.

הספר הגדול של ימימה
אבידור טשרנוביץ,
כתבה: ימימה אבידור
טשרנוביץ, איורים:
אורה אייל, הוצאת עם-
עובד, 112 עמ'. מנוקד.
מבחר סיפוריה של ימימה שטעמם עומד בהם כיוון שהם משקפים נאמנה את עולמם של הילדים. הספורים טובים סביב הדמויות המוכרות. כושי ונושי, רמה, גיבי ועוד. איוריה של אורה אייל עדינים. ניתן לספר אותם לילדים בהזדמנויות שונות. הם יתאימו מאוד לספור שלפני השינה ומשרים אווירה נוחה ונעימה.

ילד סמפטיקי,
כתבה: רבקה גוימן,
אייר: עדי צחור, הוצאת
מימוזה, לא ממוספר.
סיפור לילדים על רחובות פלורנטין ואנשיה. כל פרק מוקדש לרחוב מסוים. החנויות המיוחדות בו והטיפוסים - בשמותיהם וכינוייהם, הרוחות והקולות. הציורים הצבעוניים יפים ונאמנים למקור. יש בספר ניחוחות העבר וההווה כאחד.

מפלצות הן יפות,
כתבה: עדי קרן,
ציורים: פפי מרזל,
הוצאת דני 1994,
57 עמ'.
השנפים, יצורים מוזרים דמויי ילדים ארוכי חוטם במיוחד נוהגים לכתוב יומן ולנסות לצוד מפלצות. המפלצת הראשונה שצד שנפון מפליאה להכין ריבות שזיפים ולשחק שח. שמה חדוה, ויש לה גשר על שיניה ובהמשך מארר אותה שנפון בביתו, ובכלל מתברר שהמפלצת מאד נחמדה. לאחר הרפתקאות שונות כולל כינוס מפלצות מתברר לה לחדוה שאינה מכוערת כפי שחשבה אחרי הצצה במראה. סיפור מיוחד עם הומור ומוסר השכל.

4 אגדות סמליות, עם מוסר השכל והומור אך חסרות מקוריות. היפהפיה במגדל (מזכיר את אגדות שלושה וארבעה ואת עוצלי גוצלי) הוא סיפור על אשה שחשקה נפשה באגסים, ובשל גניבתם מהמכשפה - והרי הם חיים באושר עד היום... החייל הנסיכה וגמרון העשן גם הוא ספור הכולל מאבק במכשפה ונישואין לבת מלך. "מי גנב את שזיפי הזהב" הוא סיפור לי על 4 אחים. 3 נכשלים והרביעי מצליח במשימות קשות ונסיגנות מפרכים, נושא לו נסיכה לאשה וממנה שועל לראש ממשלה.

אגדות קסומות,
כתב: בן מיכאל,
ציורים: טניה רויטמן.
הוצאת דני 1994,
40 עמ', מנוקד.

ביננות

סיפור של שלושה חברים בני 9 מסופר בגוף ראשון ע"י אחד מהם, תותי. ילד אוהב ספר וידען, שאחת מרגליו קצרה מרעותה. השנים האחרים - טרילטי הוא ראש לשוברים וטריליה היא הילדה היפה בכפר. הם גרים בכפר דמיוני שתושביו סובלים מהטרולן - ספר רוח סערה ספק שד. שלושת החברים יוצאים למערת הטרולן על מנת לגרשו. אך אחרי גירוש הטרולן מתברר שאי אפשר בלעדיו - ונמצא פתרון אחר לבעיה. "אז רק רציתי לומר לכם שאם אתם לא מוכנים לוותר על העזרה שלהם, אין לכם ברירה אלא ללמוד לחיות יחד אתם ולהשמר מהם".

בכפר הטרילים אשר
בעמק הרקפות
הכחולות.
כתבה: עמי גדליה,
ציורים: פפי מרזל.
הוצאת דני 1994, 60
עמ', מנוקד.

עלילה בלשית טיפוסית, הרוצח לא ידוע, הגופה נעלמה, חושדים באח אריק, והוא מתגורר בחווה, וה"בלש" שהוא בסך הכל נער מחפש הרפתקאות, והחופר במחצבה, תחילה כעונש ע"י מורהו ולבסוף כתחביב. הנער, טדי פאולר, הוא נבון ובעל לב טוב, בעל תושיה, וכך מגיע לפתרון החידה: הרוצח חוזר לעיירה ומנסה לשדוד את האח אריק.

מסתרי האח הנעלם
כתב: קית רוברטסון,
תרגום: עורכת מחדש:
יעל רון לרר, הוצאת
אלומות, 84 עמ', 1994.

הקורא עוקב במתח אחר המאורעות עד גילוי הגופה וזיהוי הרוצח. דמות הנער - חיובית מאוד, הסיפור עצמו די רדוד, אך נקרא בריתוק.

הילד שרצה נורא

כתב: דרור זיו, צירה:
נעמה גולומה, הוצאת
מודן, 1995, לא ממוספר.

סיפור על תהליך ההתבגרות, רצון ורדיפה אחרי השגים, חמדות, חברים, לימודים, כסף וכו' - עד גילוי האהבה. מרגע זה אין עוד רדיפה אחרי הבלי העולם אלא אושר. אולם כאן חוזר התהליך אצל האשה - "היא רוצה נורא" - שמלה, מחרוזת, בית, ויוצאת לחפש את האושר בחוץ. הפרידה מכאיבה אך הפגישה המחודשת מחזירה לשניים את האושר, וכאשר נולד הבן והוא גדל - חוזר המעגל על עצמו והוא "רצה נורא". בשפה פשוטה המובנת לילדים מביע המחבר רעיונות עמוקים ואמת כללית. ניתן לקרוא ולחזור ולקרוא שוב. סגנון דומה ל"צפור הנפש" למיכל סנונית. "גלגל חוזר" הוא בעולם.

היי יולי

כתבה: לאה איני,
ציורים: ליאת צח-גרבר,
הקיבוץ.

יולי היא בת 12 וחצי, והספר מספר בהומור מתחכם את קורותיה (של ילדה בגיל ההתבגרות) במשך קיץ אחד. היא מחוזרת ע"י יוגב, לדבריה הילד המכוער בעולם שמציע לה שותפות על.... חמור. הולכת להסתפר, כביכול אצל ספר צמרת, אך מגיעה בטעות לספר הלוא נכון. נוסעת לירושלים כדי לקנות חזיה ומתגברת על אכזבה רומנטית - איתי הנערץ לא מאוהב בה והם לא יוכלו להיות חברים. פתרון חלקי לבעיה היא מפרסמת בעתון מודעה היכרות. בספר גם תאור יחסיה עם אמה ואביה (החורג).

בסרט זה אחריה,

כתבה: נירה הראל,
צילומים: יעל רוזן,
הוצאת: עם-עובד, 73
עמ', מנוקד.

אוסף של מכתבים מאת תומר לסבא שלו, איתו הוא אינו מתראה בגלל ניתוק יחסים בין הסב להורים. במכתב הראשון מודה תומר לסב על המצלמה שקיבל ממנו - בעזרתה הוא מצלם את הסביבה, לאחר מכן מצטרף תומר לחוג לקולנוע וכותב תסריט. בתסריט הוא פותר את הבעייה של המשפחה מה שעדיין לא קרה בחיים. הסיפור מעניין וקולח.

מלך הפעמונים,
כתבה: שלומית כהן
אסיף, ציורים: אבנר כץ,
הוצאת: ספרית פועלים
1993, עמ' 135, מנוקד.

ספורי אגדות. שני חלקים לספר: מלך הפעמונים לימאי גר
בארמון הפעמונים. בכל אגדה מסופר על לימאי אחר ועל
משפחתו. המחברת ממציאה שמות אכזוטיים ומשאלות
דמיוניות: מינרה, הנסיכה, תינשא רק לזה שיביא לה ורד
שאינו נובל אף פעם. המלך לימאי השני גוזר על נתיניו
לבל יחלמו חלום - ועוד אבסורדים מעניינים. בחלק השני
אגדות שונות על גיבורים שונים ויצורים ופיות המופיעים
באגדות. יש בסיפורים גם אמת פנימית הקשורה
במציאות. יש אגדות עם חכמה פנימית וכמה מיסודות
האמנות, שירה וציור, משולבים בהן. חלק מהאגדות
מעניין ביותר.

ג'וחא,
ספרה מחדש: יהודית
סבורו, הוצאת: עופרים
1995, עמ' 72, מנוקד.

63 "סיפורים מצחיקים וחכמים" - בדיחות על דמות
עממית במזרח בשם ג'וחא, מקבילו של הרשלה
מאוסטרופלה במערב. סיפורי חכמה, חידוד, שנינה,
מציאת מוצא מן הפח, תמימות והיתממו וסתם בדיחות
רבות מהן ידועות מקבצים אחרים, כגון: "הרווחתי: ג'וחא
חזר הביתה במצב רוח מרומם וקרא אל אשתו: "את יכולה
להיות מאושרת, היום הרווחתי עשרה דינרים", "באמת?
'איך הרווחתי?' פשוט מאד - רדפתי אחרי מונית ולא
השגתי אותה. בלית ברירה נסעתי באוטובוס, כך
ששילמתי פחות כסף..." ילדים יקראו ויהנו.

סיפור על געגועים, פרידה וידידות, במרכז הספר עומדות
3 דמויות חתול ספן וליצן. הספן יוצא להפלגה, כאשר הוא
מבטיח לאהובתו לשוב ולהינשא לה. לאחר הפלגות רבות,
חוזר הספן. ואינו מוצא את הנערה. הספן מוצא ניוחמים
בחתלתול, בהמשך הוא פוגש ליצן, הליצן מאלף את
החתול, והלה נוטש את הספן, לאחר מכן הוא חוזר אליו
ושוב נוטש - וכך הופכים חייו לחיים של געגוע מתמיד.
בסיפור - שירים אותן שרות הדמויות. הספור שואל
שאלות רבות על ידידות ואהבה, ומשקף רגשות מגוונים
אותם כלנו מרגישים.

חתול ספן ליצן,
(מהדורה חדשה),
כתבה: תמר אדר,
ציורים: עדית פאנק,
הוצאת עם-עובד, 91
עמ' מנוקד.

גבוהות

אמינות בחברה ובעיות קליטת עולים משולבים בעלילה. מכונית פגעה בנעמי בת כתה ח', והפוגע ברח. שכן ראה את ליאוניד, עולה חדש מרוסיה בן אותה כיתה, בורח מהמקום, ויגאל בן הכיתה חושד. ליאוניד נחקר ומכחיש שנהג במכונית, הוא מוחרם ונרדף. נעמי פצועה קשה ומאושפזת בבית-חולים בו מאושפז אחיו של ליאוניד באוזני אחיו חסר ההכרה משפרת את מצב בריאותו, והוא מדריך את ליאוניד כיצד להביא לגילוי האמת. ראובן, שפגע בנעמי, נענש. יחסים בין ילדים, קליטת עולים ונושא אמת או שקר - יוצרים עלילה מרתקת.

במשפטים מחורזים בפשטות מתארת המחברת חוויות ורגשות האופייניים לגיל ההתבגרות כמו התאהבות, אכזבה, דיכאון, משחקי חיזור ועוד. כתוב בעין בוחנת ובהומור.

הספור מתאר באופן משעשע יחסים בין תלמידי כתה ט 2 לבין המורה להיסטוריה, בחור צעיר שדעתו השתבשה עליו, ואחרי שתקופת מה "היה" יוליוס קיסר "הפך" לנפוליאון בונפרטה ומתייחס אל כתתו כקיסר אל נתיניו. מורגש שהספר נכתב ע"י אדם בוגר במשותף עם בני נוער. מצד אחד, שפה תקינה וסגנון בהיר, ומצד שני יחס מגוחך למערכת החינוך המתאימה לנוער בגיל זה. המבוגרים מוצגים בצורה גרוטסקית, הנערים בצורה שטחית וסטריאוטיפית גם כשהם מגינים בחום על המורה. יש להניח שתלמידי ו-ז ח, ייהנו לקרא ספר זה.

מסע מיסתורי שנערך במאה ה-18 בממלכת ברטפור. סיפור מסגרת ובתוכו 3 סיפורי אגדה ואגדה רביעית המתחברת לסיפור המסגרת, הגיבורים המקשרים בין

פגע וברח,
כתבה: דורית אורגד,
ציורים: אבנר כץ,
הוצאת: עם-עובד, 1995,
137 עמ'.

פרפרים בבטן,
כתבה: דפנה דה-הרטיך,
עיצוב: פיליפ בולביה
ומיכל סודאי, הוצאת
עלמה, 88 עמ'. מנוקד.

למד אותנו, בונפרטה.
כתב: ברק אטקין,
ובהשתתפות תלמידיו.
הוצאת עם עובד 1995,
133 עמ'.

לחש חומק ביערות,
כתבה: מיה לויטה,
ציירה: כריסטינה קדמון,

הוצאת שוקן, 171 עמ'.
סיפור המסגרת לסיפורי האגדה הם איש רגיש ואשת חיט היוצאים במצוות המלך להרפתקאה בעזרת כשוריהם המיוחדים: רגישות ויכולת מדידה, הם מגלים תופעות מוזרות, אותן מפענח להם זקן חכם ומתבודד ואיש מגדלור. האגדות מסופרות בחן. יוצרות מתח ומספקות מידע.

אני רוצה לדעת:
אנשים ומקומות, ערך:
ג'קי גאף, תירגם: מרטין קט. אייר: כריס פורסיי, הוצאת עם-עובד, 40 עמ'.
הספר מגיש תשובות לשאלות אודות אנשים ומקומות. זהו ספר שישי בסידרה. חמשת הספרים הקודמים עסקו במכשירי עזר בעולם החי באויר, או ומים. בארץ ים שמים בכלי תחבורה, באויר, בים וביבשה. התשובות קצרות ומובנות.

ואחד עם בייפה,
כתב: אברהם נווה, ציורים: ניסים יחזקיהו, ספריית בית-אל בע"מ, תשנ"ג, 155 עמ'.
"סיפור על קו התפר שבין דתיים לחילוניים". לבטוח והתנסויותיו של נער דתי בתוך חברה חילונית. אביו של יאיר נהרג בצבא. אביו הדתי חינך את בנו בדרכו, ואילו אימו החילונית חזרה לביתה ולדרכה עם מותו. יאיר מחליט להמשיך להיות דתי על אף התנגדות אימו והקשיים שהיא עורמת על דרכו. הצטיינותו בספורט מחזקת את מעמדו בכיתה, ומסייע לו ראובן המהנדס הדתי. שיבת המשפחה לת"א מקילה על התמדתו בדרכו. תיאורים של התלבטויות מחד - ולעג החברים מאידך. חבר נוסף חוזר בתשובה, זוהי ספרות דתית לאומית המציגה בעיות של דו-קיום באורח אמן ואמנות. הספר נקרא בעניין רב ומומלץ.

הסיפורים המפחידים ביותר בעולם 2
כתב: יורם פרי, עטיפה: שרה בת-אור, הוצאת: אדר 1995, 174 עמ'.
5 סיפורי מתח, אימה, פחד ומלכוד. "סיפורים שיצמררו את קוראיהם". בכל הסיפורים קיימים בעלי-חיים ודמויות הזורעים מוות מבלי שניתן כמעט להתגונן בפניהם. (1 "חתול המוות" - יצור בעל 2 ראשים ההורג בני אדם. (2 "עכבר הפחד" - הנעקץ על ידם מת מפחד. (3 "הצפרדע המוזרה" - גדלה לממדים מפלצתיים ובולעת בני-אדם. (4 "יוני הרעל" - מאולפות ונשלחות להרעיל ע"י גרמני אנטישמי. (5 "חיזור קטלני" - דמות מהעולם החיצון

ועב"ם התוקפים בני אדם. הסיפורים מרתקים ומזעזעים ויוצרים תחושת חוסר אונים אם כי יש, כמובן, יסוד דמיוני בכל הסיפורים. אימה - לשם מה?

ספר ראשון, בסדרה בת 3 ספרים, על חברת בני נוער ישראליים מכיתות י"א מכל הארץ, הנוסעים לארה"ב במסגרת משלחת נוער. תיאור ההכנות וההתרחשויות שקדמו לנסיעה, קבלת המכתבים המבשרים, הבחינות והראיונות, ולבסוף סמינר הכנה בו משתתפים 15 בנים ובנות, שמתוכם ייבחרו 10. כאן נבחרו 9 שכן אחד ששיקר נפסל. בני הנוער מוצגים באופן אישי בחיק המשפחה, ביחסייהם עם חבריהם, ובתיאור אהבות פורחות בין כמה מהם. המחברת הצליחה להמחיש את המתח והחשש שבלב המועמדים פן ייכשלו. הספר נקרא בעניין, אך יוצר תחושה של דו"ח ריאליסטי יותר מספרות בדיונית יפה.

משלחת נוער
(סמינר הכנה 1)

כתבה: ענת גת,
הוצאת: עלמה, 1995,
207 עמ'.

10 סיפורים קצרים על חוויות טרום שואה, גטו וילנה ומחנה עבודה. הספור הראשון, ה"מטפחת הכחולה", על טיול לפני המלחמה, ואילו יתר הסיפורים מתארים את פריצת המלחמה, הרעב בגטו, העזרה ההדדית, החמימות במשפחה, סכנות הגנבת אוכל לגטו, סכנות האקציה והמחבוא בבור. "הסרט האדום" - סיפור שעל שמו כל הקובץ, מתאר את חכמת האם שהצילה את בתה, המספרת גבורת הבנות במחנה - "לא נשיר בגרמנית", וגילוח הראשים כעונש על בריחתה של "אירקה", הסיפורים כתובים באיפוק רב, אך הם ממחישים את החיים במלחמה. מתאים לנוער, כי הזוועות אינן מודגשות.

הסרט האדום,
כתבה: נחמה רהב,
ציורים: יעקב גוטרמן,
הוצאת: מורשת, 1994,
52 עמ'.

התוכן

פרס זאב לתשנ"ו ברכות: ד"ר ש. שושני, גב' נורית דאבוש, גב. אורה נבנצאל, אלי נצר, נימוקי חבר השופטים: גרשון ברגסון, ד"ר לאה חובב, דוד פאיאנס,

1 דבר מקבלי הפרס: חוה חבושי, אברם קנטור, נחמה רהב. **לזכרם**

13 ד"ר שלמה הראל ז"ל - ימימה אבידר-טשרנוביץ

14 על ד"ר שלמה הראל ז"ל - ירדנה הדס

עיון ומחקר

15 עיצוב מקומות ונופים בשירי עדולה - ד"ר לאה חובב

22 ביאליק ואחי הקטן - ירדנה הדס ודינה דניאלי

27 חינוך ואי אלימות באגדות עם יפניות - רות ירדני-כץ

31 על חוויות הקריאה והצפייה - הרצליה רז

37 לזכור ולשכוח - על מסרים אידיאלוגיים בספרות האיטלקית

37 לילדים ולנוער - יעקובה סצ'רדוטי

ביקורת

46 רוח ואווירה - שלומית רוזינר

48 על באלו כשבא לו - אלה שגיא

50 משי, עפרוני - יעל ישועה

52 ממבט ראשון - ג. ברגסון

ממדף הספרים

55 לגיל הרך

58 לנמוכות

66 לבינוניות

69 לגבוהות

המשתתפים בחוברת

ימימה אבידר-טשרנוביץ - סופרת "כלת פרס ישראל". גרשון ברגסון - חוקר ספרות ילדים ונוער, משרד החינוך והתרבות. דינה דניאלי - מרצה, מבקרת, מכללת בית ברל. ירדנה הדס - מרצה, סופרת, ומבקרת, מכללת בית ברל. ד"ר לאה חובב - מרצה, חוקרת, ספרות ילדים ונוער. רות ירדני-כץ - סופרת. יעל ישועה - מדריכה. יעקבה סצ'רדוטי - מרצה. שלומי רוזינר - מבקרת, סופרת. הרצליה רז - סופרת ומבקרת, מרצה בספרות ילדים. אלה שגיא - סופרת.

SIFRUT YELADIM VANOAR

JOURNAL FOR CHILDREN'S AND YOUTH LITERATURE

December 1995, Vol XXII No. 2(86)
ISSN 0334-276X
Editor G. BERGSON

Deborah Haneviah Str.
Lev-Ram Bldg.
Jerusalem, Israel

CONTENTS

THE ZEEV PRIZE FOR 1995

Greetings: Dr. Shimshon Shoshani, Nurit Dabush,

Ora Nevenzahl, Eli Nezer 1

The Judges Considerations: G. Bergson, Dr. Leah Hovav, David Fayans 4

The Prize Winners Replies: Hava Habushi, Nechama Rahav, Avram Kantor

IN MEMORY OF DR. SHLOMO HAREL

Yemima Avidar 13

Yardena Hadas 14

STUDY & RESEARCH

Places & Landscapes in the Poetry of Adula - Dr. Leah Hovav 15

Bialik & My Younger Brother - Yardena Hadas, Dina Danieli 22

Education for Non Violence - Japanese Folk Tales - Ruth Yardeni Katz 27

The Reading Experience - Herzlia Raz 31

To Remember & to Forget - the Ideological Message in Italian

Literature for Youth - Yakova Scherdoti 37

REVIEW

Spirit & Atmosphere - Shulamit Roziner 46

Iasi Come's Iasi Goes- Ela Sagi. 48

Silk / Lark - Yael Yeshua 50

At First Sight - G. Bergson 52

FROM THE BOOKSHELF 55

Contents in English

Contents in Hebrew

